

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

"MENEJMENT VA MARKETING" KAFEDRASI

ISHNIYOZOV FARRUH QARSHIBAYEVICHNING

**ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

**5340200 – "Menejment" yo'nalishi bo'yicha bakalavr darajasini olish
uchun yozilgan**

Ilmiy rahbar: Rahmatullayeva N.

Toshkent-2012

MUNDARIJA

KIRISH.....	3-12
I BOB. ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	13-43
1.1. Ishlab chiqarish korxonalarida sifat tizimini tashkil etish.....	13-21
1.2. Mahsulot sifatini boshqarish jarayonlari va ularni tuzilish xususiyatlari.....	22-30
1.3. Sifatni boshqarishning majmuaviy tizimlari va mahsulot sifatining aniqlash usullari.....	31-43
II BOB. "MITAN PAXTA ZAVODI" OAJDA MAHSULOT SIFATINI TASHKIL ETISH MEZONLARI VA KORXONA MOLIYAVIY TAHLILI.....	44-74
2.1. "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasida sifatni boshqarish strategik usullari.....	44-52
2.2. "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasining iqtisodiy salohiyatini baholash va tahlil qilish.....	53-74
III BOB. ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	75-109
3.1. Sifatni boshqarish tizimini takomillashtirishda standartlashtirishning ahamiyati.....	75-84
3.2. Mahsulot sifatini boshqarish kompleks tizimini takomillashtirish	85-93
3.3. AQSH va Yaponiya firmalarida sifatni boshqarish tizimini tajribasidan foydalanish.....	94-109
Xulosa va takliflar.....	110-115
Foydalanilgan adabiyotlar.....	116-118
Ilovalar.....	119

Kirish.

Mamlakatimiz iqtisodiyotining bozor munosabatlariga o'tishi jahon iqtisodiy jarayonlarida qo'llaniladigan ishlab chiqarish, xo'jalik va tijorat usullariga katta qiziqish uyg'otdi. Ular orasida marketing tamoyillari va usullari alohida o'rinni egallaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat muhitini mavjudligi sifat va uni boshqarish muammolariga katta ahamiyat berishga majbur qiladi. Rivojlangan davlatlarda raqobat, kurash sifatini oshirish dasturlarini ishlab chiqarishga sabab bo'ladi. Mahsulot va xizmatlar sifatini baholash uchun ob'ektiv ko'rsatkichlarni ishlab chiqish zaruriyati tug'iladi. Sifat va ishlab chiqarish samaradorligi o'rtasida to'g'ri bog'lanish mavjud. Sifatni oshirish harajatlarni kamaytirib, bozor ulushi hamda ishlab chiqarish samaradorligiga erishishga ko'maklashadi. Yuqoridagilar bo'lajak menejerlardan sifatni boshqarish sohasiga oid chuqur ilmiy va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishni talab qiladi.

Dunyoni rivojlangan davlatlarida sifat bilan ta'minlash iste'molchini talabini sifatli mahsulotlar va xizmatlar bilan qoniqtirish, ishlab chiqarishni zamonaviy usullar bilan boshqarish masalalariga chuqur e'tibor bermoqda.

Mamlakatimiz iqtisodiyotining bozor munosabatlariga o'tish jahon iqtisodiy jarayonlarida qo'llaniladigan ishlab chiqarish, xo'jalik va tijorat usullariga katta qiziqish uyg'otdi.

Tadbirkorlik jamiyat rivoji va iqtisodiyot uchun juda muhim ahamiyat kasb etadi. Prezidentimiz I.A.Karimov "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozini O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari"¹ deb oldini olish deb ta'kidlagan edilar. Shuning uchun ham iqtisodiyotimizni rivojlanishi va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish davlat tomonidan qo'llab- quvvatlanmoqda. Ayniqsa tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishida alohida ahamiyatga ega bo'lgan, shuningdek davlat qo'llab- quvvatlanmoqda va himoyasiga muhtoj bo'lgan tadbirkorlik-kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hisoblanadi.

Kichikbiznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish hozirgi paytda eng muhim masalalardan biriga aylangan. Kichik tadbirkorlik hozirgi bozor munosabatlari jarayonini tobora chuqurlashib borayotgan bir davrda respublikamizning iqtisodiy

¹Manba : I.A.Karimov "Jahon iqtisodiy moliyaviy inqirozi O'zbekiston sharoitida unni bartaraf etish yo'llari va choralari" – T. O'zbekiston 2009-yil. 54-bet

taraqqiyotiga sezilarli darajada xissa qo'shmoqda. Shu tufayli, kichik va o'rta tadbirkorlikni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish shu kunning davlat vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda, chunki kichik tadbirkorlik qanchalik rivojlansa ularning soni ko'payib, ishlab chiqarish va sifat oshib borsa mamlakatimizning iqtisodiy qudrati tobora oshadi, xalq faravonligi oshadi.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi prezidenti I.A.Karimovning 2001-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida "O'zbekiston jadal o'sishga erishdi va global moliyaviy-inqirozga qarshi samarali choralar ko'rdi. Keyingi besh yilda O'zbekistonda o'sish sur'atlari o'rtacha 8,5%ni tashkil etdi. Bu Markaziy Osiyodagi ko'rsatkichdan yuqoridir.

O'tgan yili mamlakatimizda yalpi ichki maxsulotning o'sish sur'ati, kutilganidek amalda 8,3%ni tashkil etdi. 2000-2011-yillarda mobaynida YaIM hajmi 2,1 barobar oshdi. Mazkur ko'rsatkich bo'yicha O'zbekiston dunyoning iqtisodiyoti jadal rivojlanayotgan mamlakatlar qatoridan joy oldi. O'tgan yili sanoat ishlab chiqarish 6,3% qishloq xo'jaligi mahsulot yetishtirish 6,6% chakana savdo aylanmasi 16,4% va aholiga pullik xizmat ko'rsatish 16,1% ga barqaror yuqori su'ratlar bilan o'sdi.

2012-yilning 1-yanvar holatiga ko'ra mamlakatimizning tashqi qarzi YaIMning 17,5% eksport hajmiga nisbatan esa 53,7%dan oshmaydi. Bu xalqaro mezonlar bo'yicha "har jihatda maqbul holat" deb hisoblanadi.

Mamlakatimizda o'tgan yili 6 mln. 800 ming tonna g'alla, 3 mln. 500 ming tonnaga yaqin paxta, 8 mln. 200 ming tonnadan ortiq sabzavot va poliz qariyb 3 mln. Tonna bog'dorchilik mahsulotlari yetishtirildi. Shu bilan birga 6 mln. 600 mingtonna sut 1 mln. 500 ming tonnadan ortiq go'sht, 3 mlrd. 500 mln. Donadan ziyod tuxum yetishtirildi.

Ishlab chiqarish hajmi kengaytirish va raqobatdosh mahsulotlarni yangi turlarini o'zlashtirish bo'yicha qabul qilingan birinchi navbatdagi chora tadbirlar dasturiga muvofiq 2012-2016-yillarda hisob-kitoblar bo'yicha qiymati 6 mln. 200 mln. \$ bo'lgan 270dan ziyod investitsiya loyihasida shuningdek, ishlab chiqarish modernizatsiya

qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash bo'yicha tarmoq dasturlarini amalga oshirish ko'zda tutilmoqda.

O'tgan yili 3800 dan ortiq fermer xo'jaligi paxta yetishtirish bo'yicha shartnoma majburiyatini bajara olmadi. Natijada 120 mlrd.dan ortiq yoki 160 ming tonnadan ziyod paxta homashyosi kam yetishtirildi. Agar bu ko'rsatkichni eksport qilish mumkin bo'lganda paxta tolasi aylantirilgan bo'lsak, bu foyda hajmi boy berilgan paxtani qayta ishlashdan olinadigan moy, shirot, kunjara boshqa mahsulotlarni hisobga olmaganda ham, yo'qotish qariyb 100 mln.\$ni tashkil etadi.

Ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatni boshqarish tizimlarini joriy etish, mahsulotlarning xalqaro standartlarga mosligini ta'minlash masalasi barcha korxonalarda ham hal etilgan deb bo'lmaydi. Bu kamchilik, ayniqsa, biz uchun o'ta muhim ahamiyatga ega bo'lgan yengil sanoat, farmasevtika va qurilish materiallari, sanoat tovarlari ishlab chiqariladigan tarmoqlarga tegishlidir.

2012-yilning 26-yanvar kuni O'zbekiston kasaba uyushmalari federatsiya kengashining 4-majlisi bo'lib o'tdi, majlis kun tartibi O'zbekiston kasaba uyushmalari federatsiyasining 2011-yildagi faoliyati yakunlari va 2012-yilda mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar belgilab olish masalalariga bag'ishlanadi.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlar sifatini oshirish masalasi ham federatsiya kengashining doimiy diqqat markazida bo'ldi. Shu maqsadda korxonalar, tashkilot va muassasalarda "Ma'naviyat soatlari" o'tkazilishi joriy qilib, ularda respublikamiz Prezidenti I.A. Karimov rahbarligida mamlakatimizda istiqloq yillarida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar erishilayotgan yutuqlar, davlatimiz insonparvar siyosatining mazmun-mohiyati va ahamiyati mehnatkashlar ayniqsa, yoshlar ongiga yetkazib kelinmoqda.²

Bitiruv malakaviy ishi dolzarbligi mamlakat iqtisodiyotining bozor munosabatlariga o'tishi jahon iqtisodiy jarayonlarida qo'llaniladigan ishlab chiqarish, xo'jalik va tijorat usullariga katta qiziqish uyg'otdi. Ular orasida marketing tamoyillari va usullari alohida o'rin egallaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat muhitini

² Manba O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning "2011-yilning asosiy yutuqlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi" "O'zbekiston" xalq so'zi 2012-y.

mavjudligi sifat va uni boshqarish muammolariga kata ahamiyat berishga majbur qiladi. Rivojlangan davlatlarda raqobat kurash sifatini oshirish dasturlarini ishlab chiqarishga sabab bo'ladi. Mahsulot va xizmatlar sifatini baholash uchun obyektiv ko'rsatkichlarni ishlab chiqish zarurdir. Ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish va ishlab chiqarish samaradorligi o'rtasida to'g'ri bog'lanish mavjud. Sifatni oshirish xarajatlarni kamaytirib, bozor ulushi ishlab chiqarish samaradorligiga erishishga ko'maklashadi.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimida zamonaviy menejmentini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy kalitini o'rganish, korxonalarining xo'jalik dastakini takomillashtirish shuning negizida bozorni zarur, yuqori sifatli xalq iste'mol mollari bilan boyitish jahon bozoriga chiqishga keng yo'l ochish va o'z mahsulotlarini xorijiy davlatlarda raqobatga bardosh beradigan qilib tayyorlash va uni valyutaga sotish va bu bilan respublika iqtisodini yuksaltirishdir.

Bitiruv malakaviy ishining vazifasi sifatni ta'minlash, sifatni boshqarish, sifatni yaxshilash hisoblanadi. Ishlab chiqarish korxonasida mehnat unumdorligini keskin oshira oladigan mahsulot tannarxini kamaytirib sifatini yaxshilay oladigan prinsipial yangi texnika va texnologik jarayonlarni joriy etishga kata e'tibor qilish hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining o'rganganlik darajasi sifatni boshqarish nazariyasini ishlab chiqishga atoqli olimlar P.A.Chebishev, M.Lyanunov, I.G.Venskiy, A.M.Dlin, U.A.Shuxort, E.Dmin, A.Feychenbusmlar "ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish" bo'yicha katta hissa qo'shganlar.

Bitiruv malakaviy ishining obyekti va predmeti. Tadqiqot obyekti sifatida respublikamizning "metan paxta zavodi" OAJning samarali boshqarish amaliyoti tanlangan. Tadqiqot predmeti bo'lib, korxonaning sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha turli choralarni izlab topish hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirishda sifatli mahsulotlarni ko'paytirish ularni sifat

darajasini oshirish yo'llari va turli bozorlarda o'z o'rnini va xaridorlarini izlab topish hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va hajmi .

Mavzu: Ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish.

Kirish

I bob.I BOB. ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI

- 1.4. Ishlab chiqarish korxonalarida sifat tizimini tashkil etish
- 1.5. Mahsulot sifatini boshqarish jarayonlari va ularni tuzilish xususiyatlari
- 1.6. Sifatni boshqarishning majmuaviy tizimlari va mahsulot sifatining aniqlash usullari

II BOB. "MITAN PAXTA ZAVODI" OAJDA MAHSULOT SIFATINI TASHKIL ETISH MEZONLARI VA KORXONA MOLIYAVIY TAHLILI

2.1. "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasida sifatni boshqarish strategik usullari

2.2. "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasining iqtisodiy salohiyatini baholash va tahlil qilish

III BOB. ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

3.1. Sifatni boshqarish tizimini takomillashtirishda standartlashtirishning ahamiyati

3.2. Mahsulot sifatini boshqarish kompleks tizimini takomillashtirish

3.3. AQSH va Yaponiya firmalarida sifatni boshqarish tizimini tajribasidan foydalanish

Xulosa va takliflar

Foydalanilgan adabiyotlar

Ilovalar

1-bob ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarishning asosiy yo'nalishlari

1.1. Ishlab chiqarish korxonalarida sifat tizimini tashkil etish

Sifatni boshqarish o'zida boshqaruvning me'yoriy usullarini aks ettiruvchi standartlarga asoslanadi.

Xalqaro standartida ISO 9001 berib o'tilgan ta'rifga ko'ra sifat tizimi- bu sifatning umumiy boshqaruvini ta'minlovchi tashkiliy tarkib, javobgarlik, jarayonlar, protsedura va resurslar taqsimotining majmuidir.

Mahsulotlar yetkazib berish bo'yicha kontrakt tuzish uchun xorijlik xaridor ishlab chiqaruvchida sifat tizimining mavjudligini va bu sifat tizimiga taulluqli sertifikatlash organi tomonidan berilgan sertifikatni ko'rsatishni talab qiladi.

Sifat tizimi korxonada oldiga qo'ygan maqsad va belgilangan siyosatni olib borishni ta'minlovchi omil sifatida tashkil qilinadi va amalga joriy etiladi.

Korxonada sifat bo'yicha siyosati korxonaning yuqori rahbariyati tomonidan ishlab chiqiladi.

Sifat tizimining asosiy vazifalari bo'lib: sifatni ta'minlash, sifatni boshqarish, sifatni yaxshilash hisoblanadi. U korxonada rahbariyati tomonidan sifatni ta'minlash bo'yicha siyosatini amalga oshirishning vositasi sifatida tashkil qilinadi.

Sifat tizimida buyurtmachi(xaridor) mol yetkazib beruvchi (tayyorlovchi) faoliyat olib boradi.

Sifat tizimida korxonada siyosati va maqsadini ta'minlash uchun sifat tizimida:

1. Marketing, bozorni o'rganish;
2. Texnika talablarini loyihalashtirish va ishlab chiqarish;
3. Material-texnik ta'minot;
4. Texnik jarayonlarni tayyorlash va ishlab chiqish;
5. Ishlab chiqarish;
6. Nazorat, sinov va tadqiqotlar o'tkazish;
7. O'rash va saqlash
8. Sotish va taqsimot;
9. Montaj va ishga tushurish;
10. Xizmat ko'rsatishga texnik yordam;
11. Foydalanib bo'linganidan keyin utilizatsiya qilish.

Korxonada mahsulot sifatini nazorat qiluvchi sifat xizmati bo'limini tashkil qilish korxonada olib borilayotgan sifat bo'yicha faoliyatini muvofiqlashtirishga imkon beradi. Sifat xizmati sifat bo'yicha uslubiy takliflarni ishlab chiqadi. Bu xizmat turi faqatgina bosh direktorga bo'ysunadi. Sifat xizmati funksional tizimining namunaviy ko'rinishi bo'ladi.

Korxonada rahabariyati bu xizmat orqali nafaqat mahsulot sifatining xalqaro standartlariga javob berishini nazorat qilib boradi. Balki mahsulot sifatini doimiy ravishda takomillashtirib imkoniyatiga ham ega bo'ladi.

Maxsus xizmat turi orqali iste'molchilar ehtiyojini va ularning mahsulot sifatiga qo'yadigan talabini o'rganadi.

- Mahsulot sifatining aniq standartlariga javob bermasligi bevosita ishlab chiqarishning o'zidayoq aniqlanishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun sifatni nazorat qilish quyidagi barcha texnologik zanjir bo'yicha amalga oshirilishi kerak:
- Material va butlovchi qismlarning kirish nazorati laboratoriyalar orqali amalga oshirilishi;

- Korxonada ishlab chiqarish jarayonining texnologik jihozlari faol nazorat qilish uslublarini ishlab chiqish, shuningdek operatsiyalar bo'yicha tanlama yoki to'liq nazorat olib borilishi va tyor mahsulotning yakuniy nazorat;
- Korxonada laboratoriyalari mahsulotning davriy sinovlariga oid maxsus ko'rgazmalari bilan ta'minlanishi kerak.

Sifat funksiyalarini tizimlash har bir mahsulot sifati funksional va rag'batlantiruvchi funksiyalarni o'zida aks ettirishi kerak. Bu holatda gap iste'molchi belgilaydigan sifat haqida ketmoqda. Bunda iste'molchi bildirgan sifatning ko'plab ko'rib chiqishi talab etiladi. Bu esa mahsulot sifati bo'yicha shug'ullanuvchilarning oldida ko'plab muammolarni yuzga keltiradi.

Bu muammolarni hal etish uchun sifat funksiyasini tizimlash (SFT) uslubi qo'llaniladi. Ishlab chiqishni ta'minlash kerak.

Sifat funksiyalarini tizimlash

1-chizma

SFT 1960-yillarning oxirlarida Yaponiyada ishlab chiqilgan bo'lib, uni birinchi bo'lib "Mitsubisi" firmasi qo'llay boshlagan. Undan so'ng bu uslub Ford korporatsiyasida keng quloch yoydi.

SFT modeli doktor Yauququra tomonidan ishlab chiqilgan. SFT 4 ta davrdan tashkil topadi:

- ❖ Mahsulot ishlab chiqarishni rejalashtirish;
- ❖ Loyihani tizimlash;
- ❖ Texnologik jarayonlarni rejalashtirish;
- ❖ Ishlab chiqarishni rejalashtirish

1-davr. Mahsulot ishlab chiqarishni rejalashtirishda xaridorlarning talablari aniqlanadi, o'zlashtiriladi va muhandislik loyihalashtirish tiliga o'tkaziladi. Ulardan eng muhimlari kelgusi davrlarda

2-davr. Loyihani tizimlash davrida mahsulot ishlab chiqarishning ko'plab tamoyillari ko'rib chiqiladi va tizimlash talabi javob bergan tamoyillardan eng yaxshisi tanlab olinadi.

3-davr. Texnologik jarayonlarni rejalashtirishda mahsulot ishlab chiqarishning texnologik jarayoni ko'rib chiqiladi.

4-davr. Ishlab chiqarishni rejalashtirish bu – yakuniy davrda jarayonlarni boshqarishning uslublari ko'rib chiqiladi. Bu uslublar iste'molchilar talabini qondira oladigan mahsulotlar ishlab chiqarishni ta'minlashi kerak.

³ 1-chizma: Sifat funksiyalarini tizimlash:

Manba: D.Sobirjonova, SH.To'laganova, 'Sifat menejmenti'. O'quv qo'llanma. Toshkent, TMI, 2009-yil

Korxonalar rahbarlari mahsulot sifatining standartdan chetga chiqishini emas balki uni oldindan belgilash va bartaraf etishga alohida e'tibor qaratishi kerak.

Standart- mahsulot sifatiga qo'yiladigan asosiy talablarni o'zida aks ettiruvchi texnik-me'yoriy hujjatdir.

Sifatni boshqarishda texnik shartlar qisman rol o'ynaydi.

Texnik shartlar bu davlat standartlariga qo'shimcha tarzda belgilanadigan agar ular mavjud bo'lmagan taqdirda mahsulot sifati ko'rsatkichlariga mustaqil talab qo'yoladigan texnik-me'yoriy hujjatdir.

Standartlar mahsulotlarning barcha hayotiylik bosqichlarida uning sifatini oshirishni rejalashtirish tartibi va uslublarini belgilaydi, sifati nazorat qilish va baholash uslublari va vositalariga talabni belgilaydi.

Mahsulot sifatini boshqarish davlat, xalqaro, tarmoq va korxonalar standartlari asosida amalga oshiriladi.

Mahsulot sifati va standartlash bo'yicha xalqaro standartlar Xalqaro standart tashkiloti (XST) yoki ISO (ingliz tilida international standart organization) XST tashkiloti tashkiloti 1946-yilda BMT qoshidagi standartlarni muvofiqlashtirish bo'yicha qo'mita yig'ilishida dunyo miqyosida standartlarni muvofiqlashtirish bo'yicha qo'mita xalqaro tovarlar almashinish va o'zaro yordamini yengillashtirish; intellectual, ilmiy, texnik, iqtisodiy faoliyat muhitida hamkorlik qilishni kengaytirish maqsadida tashkil qilindi.

ISO ning faoliyat turi xalqaro standartlarni ishlabchiqish chiqish hisoblanadi. ISO standartlari ishlab chiqish qo'llash uchu juda qulay hisoblanadi. Milliy standartlashtirishda ulardan foydalanish sotish bozorini, eksportni kengaytirish, ishlabchiqarilayotgan mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirishni qo'llab quvvatlash imkonini beradi.

Xalqaro elektrotexnik komissiya (XEK) 1906-yili Londonda tashkil topgan. 1946-yilda ISO tashkil topganidan keyin XEK o'zining molyaviy va tashkiliy masalalari bo'yicha mustaqilligini saqlab qolganni holda bu tashkilotga birlashtiriladi. XEK

elektrotexnika, elektronika, radioaloqa va priborsozlik yo'nalishida standartlashtirish bilan shug'ullanadi.

Xalqaro standart tashkilotining maqsadi elektrotexnika, radioelektronika bilan talablarni sohalarida standartlashtirish masalalarini hal qilishda xalqaro hamkorlik qilishdan iboratdir. Uning asosiy vazifasi ushbu soha bo'yicha xalqaro standartlarni ishlab chiqish hisoblanadi.

Standartlash bo'yicha xalqaro tashkilot bo'yicha mahsulotlariga qo'yiladigan talablarni belgilaydi va ISO standartlarida 9000 seriyasini vujudga keltirdi. Sifat tizimini sertifikatlashga tayyorlash⁴:

1. Aniq belgilangan protseduraning mavjudligi;
2. Voz kechish va qaytish sonining kamligi;
3. Tekshiruv laboratoriyasining mavjudligi;
4. Yuqori darajadagi unumdorlik;
5. Korxonada sifat bo'yicha menejerlarning mavjudligi;
6. Jarayonlarni nazorat qilishning statistic uslublarini qo'llash;
7. Hujjat bilan rasmiylashtirilgan protseduralarning mavjud bo'lishi;
8. Korxonada tashkiliy jihatdan shakllantirilgan sifat tizimining mavjud bo'lishi;
9. Korxonada sifat bo'yicha bo'limning mavjud bo'lishi;
10. Mahsulot ishlab chiqarishni nazorat qilish;
11. Nuqsonlarni aniqlash bo'yicha ishlarni olib borilishi.

Iste'molchilar uchun ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatining yuqori darajadagi barqarorligi va muqarrarligining kafolati bo'lib, sertifikatga ega bo'lgan sifat tizimi hisoblanadi.

Sifat tizimida sertifikatning mavjud bo'lishi bozorda raqobatni saqlashning zaruriy sharti bo'lib hisoblanadi. U o'zida:

1. Ishlab chiqarish boshqarish bilan bog'liq muammolarning mavjud emasligi;
2. Korxonada ishlab chiqarayotgan mahsulotlarga buyurtmachilar tomonidan bildirilayotgan shikoyatlar sonining ko'p emasligi;

⁴ Manba: Qosimov.S 'Innavatsion menejment' ma'ruza matnlari: Toshkent 2010-yil.

3. Xaridorlar mol yetkazib beruvchining mavjud sifatni boshqarish tizimidan qoniqish hosil qilishi;
4. Xaridorlar mavjud sifatni boshqarish tizimi to'g'risidagi hujjatlarni talab qilish;
5. Xaridor mol yetkazib beruvchida sifatni boshqarish tizimining mavjudligini shaxsan o'zi tekshirishi va baholay olishi.

1.2. Mahsulot sifatini boshqarish jarayonlari va ularni tuzilish xususiyatlari.

Avvalo mahsulot sifatini boshqarish jarayonlarini va ularni tuzilish xususiyatlarini o'ragishdan oldin sifat tushunchasiga to'xtalamiz.

Sifat tushunchasi ko'p qirrali ko'p ma'noli falsafiy tushunchadir. Ameriakning ko'pchilik kompaniyalari "Go'zallik kuzatib turuvchining ko'z oldida namoyon bo'ladi", ya'ni har bir inson sifatga o'z nuqtai nazaridan qaraydi degan xulosaga kelishgan. Demak, "sifatni boshqarish mukammallikka erishilidi degani emasi, u bozor talabiga javob beruvchi sifatga ega bo'lgan mahsulotni samarali ishlab chiqishdir". DJuran sifatni "foydalanishga yaraydi deb belgilaydi". Flipp Trospi sifatni "sifatni talablarga to'g'ri kelishi deb ta'kidlagan".

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009-yil 19-iyunda qabul qilingan "Respublika korxonlarida xalqaro standartlarga muvofiq bo'lgan sifatni boshqarish tizimini joriy etishni kengaytirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risidagi" qarori ijrosi ta'minlash hisobidan erishildi.

Iqtisodiyotni ko'lamida esa bu tushunchaga "noziklarning nozigi" deb ataladi.

Bu fikr va mulohazalar umumishlab jamlanganda "Sifat – bu qo'shilgan va kutilgan talablarni mahsulotning yig'ilgan tavsiflari orqali qoniqtirish" degan xulosa kelib chiqadi.

Iste'molchining kutilayotgan talablarini qoniqtirish, bozorda o'z mavqeiga ega bo'lish uchun ishlab chiqaruvchidan quyidagilarni talab qiladi:

1. Yangi mahsulotlarni;
2. Yangi texnologiyalarni;
3. Yangi boshqaruv usullarini;
4. Yangi unsurlarni tadbiq etilishi;

Bu narsalarni tadbiq etish esa ishlab chiqaruvchi kompaniya va firmalar orasida raqobatni yuzaga keltiradi, bu esa o'z navbatida taraqqiyotning asosiy omili hisoblanadi.

Sifat tushunchasini anglab yetish va uni ishlab chiqarishda ta'minlab berish har bir tashabbuskor uchun dolzarb vazifadir.

Bozor iqtisodiyoti rivojlanayotgan davlatlarda ko'rinib turibdiki, asosiy vosita sifat orqali:

- Hamma ko'rinishdagi resurslar harajatini muvofiqlashtirish;
- Ishlab chiqarishdagi sarf-harajatlarni kamaytirish, ishlab chiqarishni oshirish;
- Mahsulotga qo'yilgan barcha talablarni bajarish;
- Iste'molchining kutayotgan talabini ro'yobga chiqarish;
 - Iste'molchi bilan ishlab chiqaruvchining orasidagi aloqa va munosabatlarini ta'minlash;
 - Ishlab chiqarish boshqaruvini va xizmat ko'rsatish jarayonlarini doimo murakkablashtirish;
 - Nafaqat ishlab chiqaruvchini, iste'molchining kam talabini to'liq qondirish imkoniyatini beradi.

Mahsulot sifati quyidagilar bilan ta'riflanadi:

- Xizmatga yaroqliligi;
- Ishonchliligi (xavsizligi, uzoq muddatga foydalanishliligi, saqlashligi, ta'mirlashga yaroqliligi);
- Foydalanish tavsifi;
- Tashqi estetik ko'rinishi;
- Ishlatishdagi qulayligi;
- Sotuv oldi va keyingi xizmat ko'rsatish va boshqalar.

Mahsulot sifati ko'p sonli va har xil texnik iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik xususiyatlar omiliga bog'liq. Shartli ravishda bu omillar 3 guruhga bo'linadi.

1. Material-texnik (ishlab chiqarish asbob uskunlari, dastgohlar ishlab chiqarishni texnik va metrolog taminoti, sinov va nazoratning uslub va vozitalari, ishlatiladigan materiallar, bin ova qurilmalar);
2. Inson omili (malakasi professional bilimi, o'z ishiga bo'lgan qiziqishi);

3. Ma'muriy (tashkilotning umumiy ishlab chiqarish faoliyatini va qismi sifat boshqaruvini tashkil etish).

Umuman olganda, ishlab chiqarilayotgan mahsulot sifatini yuqori darajada ushlab turish ta'minlash kompleks muammodir. Faqat ilmiy asoslangan holda tizim va kompleksli bir vaqtda va o'zaro bog'liq bo'lgan texnik , tashkiliy, iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy tadbirlar yordamida tez va aniq holatda mahsulot sifatini mukammallashtirish mumkin. Sifatni boshqarish nazariyasini ishlab chiqishga atoqli olimlar P.L.Chebliyev , M.Lyapunov, I.T.Venskiy, A.M.Dlin, U.A.Shukart, E.Demin, A.Feygenbuanlar katta xissa qo'shganlar.

Sifatni boshqarish zamonaviy nazariyasi shundan kelib chiqadiki, sifatni boshqarish bo'yicha faoliyat mahsulot ishlab chiqarilgandan keyin samarali bo'lishi mumkin emas. Bu faoliyat mahsulot ishlab chiqarish jarayonida amalga oshirilishi lozim.

Mahsulot sifatini boshqarish jarayoni quyidagilardan iborat:

- Sifatni boshqarish dasturini ishlab chiqarish va uni amalga oshirishni rejalashtirish;
- Mahsulot sifatiga ta'sir qiluvchi har qanday boshqarilayotgan jarayon holati haqida axborot olish va uni tahlil qilish;
- Sifatni boshqarishga oid qarorlar qabul qilish ob'ektga qilinadigan boshqaruvchi ta'sirlarni tayyorlash;
- Boshqaruvchi ta'sirlarni chiqarish;
- Boshqaruvchi ta'sirlar yuzaga keltirgan mahsulot sifati ko'rsatkichlarining o'zgarishlari haqida informatsiya olish va uni tahlil qilish;

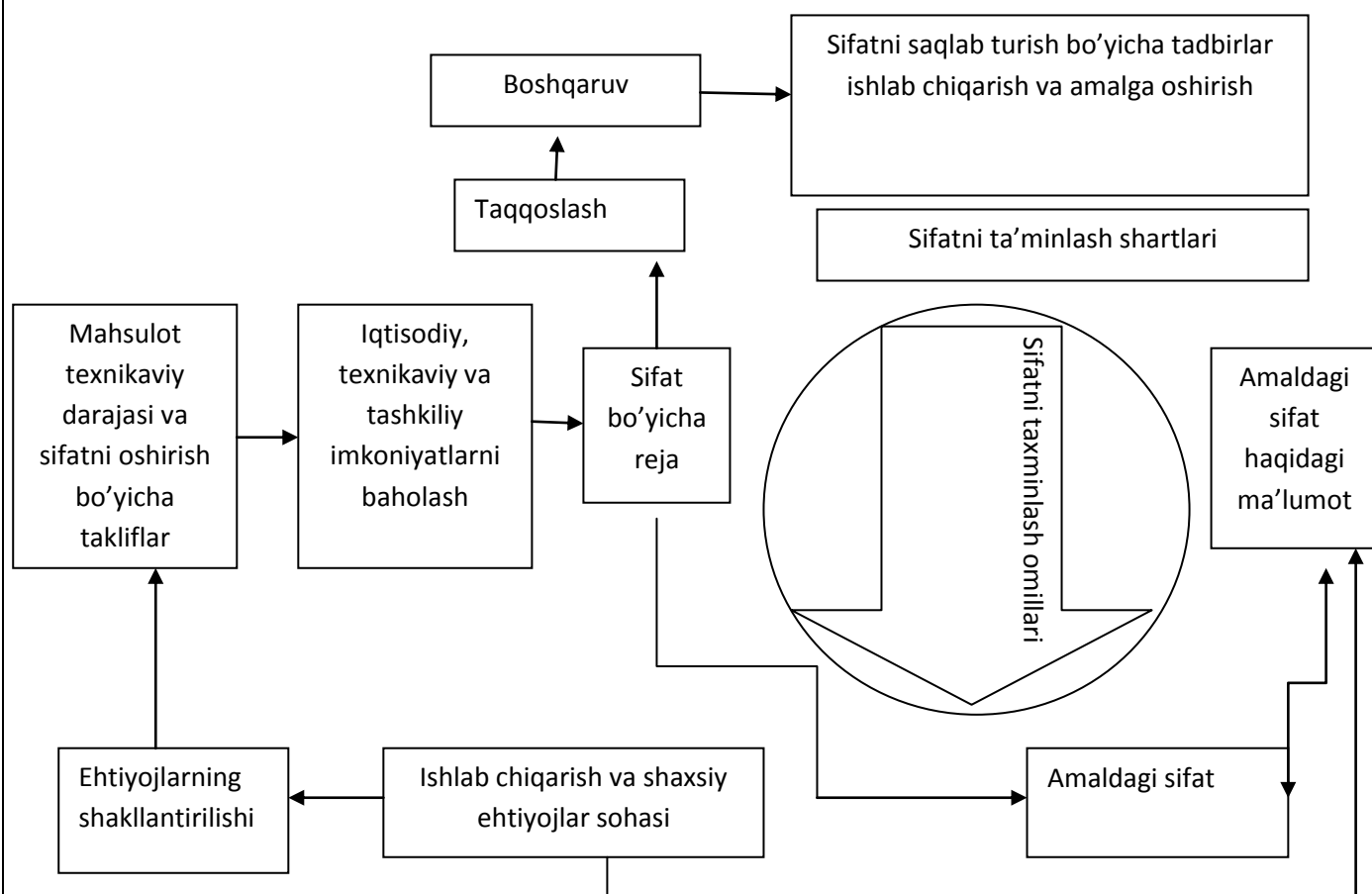
Mahsulotning haqiqiy sifati to'g'risidagi ma'lumot rejalashtirilgan sifat ko'rsatkichlari bilan solishtiriladi. Qiyoslash natijalari bo'yicha sifatni saqlab turish yoki ko'tarish bo'yicha chora-tadbirlar bo'yicha ishlab chiqariladi va amalga oshiriladi.

Ishlab chiqilgan chora-tadbirlar mahsulot sifatiga ta'sir etuvchi turli omillar o'zgartirilishini nazarda tutadi. Bu omillarni texnikaviy, tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiylarga ajratish mumkin.

Texnikaviy omillar texnologik jihozlar, uskunalar, asbob va nazorat vositalar holati, dastlabki materiallar, xom-ashyo va jamlovchi buyumlar sifati, texnikaviy hujjatlar va boshqalar holati va sifatidan iborat.

Sifatni boshqarishning tamoyil shakli⁵

2-chizma

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009-yil 19-iyunda qabul qilingan "Respublika korxonalarida xalqaro standartlarga muvofiq bo'lgan sifatni boshqarish tizimini joriy etishni kengaytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi" qarori ijrosini ta'minlash hisobidan erishilmoqda.

Haq to'lash shakli, ish haqining miqdori, yuqori sifatli mahsulot va ish uchun mukofatlash, yaroqsiz mahsulot uchun ish haqidan chegirib qolish, mahsulot narxi va tannarxi, sifat darajasi va boshqalar.

Ijtimoiy omillar guruhi: kadrlarni tanlash, joylash va ish joyini o'zgartirish, malaka oshirishni tashkil etish, ilmiy-texnikaviy ijod, ratsinollashtirish va ixtirochilik, turar-joy maishiy sharoitlar, jamoadagi o'zaro munosabatlar, psixologik muhit va boshqalar.

Mahsulot sifatini boshqarish mezonlari.

⁵ Manba: D.Sobirjonova, SH.To'laganova, 'Sifat menejmenti'. O'quv qo'llanma. Toshkent, TMI, 2009-yil

Sifatni boshqarish masalasidan kelib chiqib, zaruriy xususiyatlarni boshqarish mezonlaridek qabul qilish mumkin. Misol uchun, materiallar sarflanishini kamaytirish kerak bo'lsa, mezon sifatida mashinaning massasi qabul qilinadi.

Ishonchlilikni oshirish kerak bo'lsa, mezon sifatida mashinani to'xtab qolmasligi va boshqalar qabul qilinadi.

Aytib o'tilgan mezonlar texnikaviy mezonlar soniga kiradi va ulardan keng foydalaniladi, lekin ular xususiy mezonlardir. Ularda sifatga erishish uchun sarflanadigan harajatlarni baholash nazarda tutilmagan. Bilarsiz mahsulot sifatini boshqarish tizimi ishi samaraliligini baholab bo'lmaydi. Shuning uchun, sifatni boshqarishda mahsulot sifati texnikaviy va iqtisodiy xususiyatlarni jamlaydigan mezonlardan foydalanish kerak. Bu holda mahsulotni integral sifati tushunchasi qo'llaniladi. Mahsulotning integral sifati deb mahsulotdan foydalanish yoki uni iste'mol qilishning yig'indisi goydali samarasining mahsulotni yaratish foydalanishga sarflanadigan yig'indisi harajatlariga bo'lgan nisbati tushuniladi.

Korxonalar bozorda talablarni o'rgangan holda iste'molchilar ehtiyojlarini qondirib foydalanishda zaruriy samarani ta'minlaydigan mahsulotlar chiqarishlari kerak. Iste'molchilar yaxshi, sifatli, chiroyli mahsulot olishga harakat qiladi va shu sababli sifatli korxonalar sifat darajasi oshib borganda mahsulotni ishlab chiqarish uchun qilinayotgan harajatlar boshida sekin oshadi, chunki ishlab chiqarish berilgan talablarni osonlik bilan bajaradi, keyinchalik sifat darajasi o'sishi bilan harajatlar keskin oshib ketadi. Oxiri shunday chegaraga yetib boradiki, harajatlar cheksizlikka intiladi.

1.3. Sifatni boshqarishning majmuaviy tizimlari va mahsulot sifatining aniqlash usullari.

Hozirgi davrda chop etilgan ilmiy adabiyotlarda mahsulot sifatini ko'rsatkichlariga yetarli darajada keng e'tibor berilib kelingan. Shuning asosida ularning umumlashgan holda 10ta guruhga bo'lgan. U quyidagi rasmda berilgan:

1) Ahamiyati bo'yicha – bu ko'zlangan maqsadda foydalanish evaziga olingan samara hisoblanadi va mahsulot foydalasnish doirasida kelib chiqadi.

a) Ishlab chiqarish – texnik maqsadlarga mahsulotlarning ko'rsatkichlari bu ularning unumdorligi hisoblanadi. Ma'lum bir davrda bu mahsulot yordamida qancha hajmda mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish mumkin.

2) ishonchlilik ko'rsatkichi – mahsulotni bir tartibda ishlay olishi, ta'mir bobligi va uzoq davr xizmat qila olishi. Boshlanayotgan mahsulot xususiyatlaridan kelib chiqib chidamliligini xarakterlovchi ko'rsatkichlar 4ta guruhga bo'lishimiz mumkin:

a) ayrim mahsulotlar bo'yicha odamlarga xavf tug'dirmasligi doimiy bir tartibda ishlay olishidir yoki ishonchlilikning yagona ko'rsatkichi hamdir. Bu eng zarur joylar elektr asboslar, avtomobillar tarmoq tizimi, boshqaruv tizimidir. Ayniqsa havo kemalarida bu ko'rsatkich asosiy ham yagona hisoblanadi;

b) o'z holatini saqlab turish – bu mahsulotlarning saqlash va tashish davrida o'z xususiyatini ushlab turishdir. Bu ko'rsatkich ko'proq oziq – ovqat mahsulotlariga xosdir va shu tarmoqda alohida ahamiyatga ega;

c) Ta'mirbopligi – bu kelgusi davrda ta'mirlash vazifasini bajarishi, o'rtacha ta'mir sarfi qiymati va boshqa ko'rsatkichlari bilan aniqlanadi;

d) Uzoq muddatli xizmat qilishi – bu mahsulotni qurilmani ish holatida ushlab turishga qilingan harajat miqdori bilan xarakterlanadi.

3) Texnologik ko'rsatkichi – mahsulotning yuqori mehnat unumdorligini ta'minlash, tayyorlash va ta'mirlash jarayonidagi qabul qilingan konstruktiv texnologik qarorlar samarasi, asosan texnologik yordamida mahsulot ishlab chiqarishni yalpilik xususiyati materiallarni oqilona ta'mirlash, mehnat material va vaqtdan foydalanish ta'minlanadi;

4) Standartni va unifikatsiya ko'rsatkichlar – bu mahsulot standartlar bilan ta'minlanganligi, asosiy qismlarni unifikatsiyalashuvi original mahsulotlar qancha kam

bo'lsa, shuncha yaxshi bu mahsulot ishlab chiqaruvchi va iste'molchilar uchun ham zarur;

5) Ergonomik ko'rsatkichlari - insonlarni mahsulotlar bilan ham harakatlanish hamda bog'liqlik bo'lib, ulardan foydalanishdagi ruhiy, fiziologik va gigienik xususiyatlarida ko'rinadi. Bular trakterni boshqarishdagi qulayliklar, qutqaruv krani kabinasida konnditsioner, yorug'lik, temperatura, namlik, chang hamda shovqin havo bug'lari va hakoza;

6) Estetik ko'rsatkichlari – bu ma'lumotlarni ifodalanishi va tuzilishining qulayligi, mavzuning to'laligi, bajarishning takomillashganligi va mahsulot tovar ko'rinishining qa'tiyligi;

7) Tashishga qulaylik ko'rsatkichlari – bu mahsulotni tashishga moslashtirilganligi;

8) Egalik – huquqiy ko'rsatkichlarga patent sofligi. Patent himoyalanganligiga kirib raqobatbardoshlikni aniqlashning asosiy omili hisoblanadi. Egalik – huquqiy ko'rsatkichlarni aniqlash va mahsulot va yangi texnik qarorlarni mavjudligi va mamlakat tomonidan patent himoyalanganligi, saodat ishlanmasi ro'yhatidan o'tganligi va tovar belgisi ishlab chiqarayotgan mamlakat yoki chetga chiqargan mamlakatlarga;

9) Ekologik ko'rsatkichlar – bu atrof-muhitni zararli moddalar bilan ifloslangan mahsulotni ishlab chiqarish va foydalanish jarayonidir. Misol korxonada mahsulot ishlab chiqarish natijasida u tomonidan atrof-muhitga chiqariladigan gazlar, zararli chiqindilar, ularni tashish jarayonida ifloslantirilishi va hkz.;

10) Xavfsizlik ko'rsatkichlari – iste'molchi yoki mahsulotdan foydalanuvchiga xavfsizlikni ta'minlash xususiyatlari. U o'rnatish jarayonida, tashish jarayonida va foydalanish jarayonida yuzaga keladigan xususiyatlar.

Yuqoridagi barcha sanab o'tkazilgan ko'rsatkichlar yig'indisi mahsulot sifatini shakllantiradi. Mahsulot sifatini estetik jihatdan insonni quvontiradigan o'z vazifasini yaxshi bajaradigan odamlar ehtiyojlarini to'la qondiradigan bo'lishadi. Bu ko'rsatkichlardan tashqari asosiylari ularning bahosihamdir. Shuning uchun baho mahsulot sifati bilan uzviy bog'langan yoki baho yordamida mahsulot sifati ortishi uchun qilingan qo'shimcha sarflar qoplanadi.

Har qanday xaridor mahsulotni sotib olish jarayonida uning uchun to'langan haq, foydalanish oqibatida qoplanadimi, taqqoslab ko'radi. Baho bilan bir qatorda mahsulotni foydalanish xususiyatlariga tavsifnoma berish ham zarur, chunki

foydalanish davrida ta'mirga muhtoj bo'ladi u ortiqcha harajat hamdir. Agar uzoq muddat xizmat qilsa bu sarflar o'z-o'zidan qisqaradi. Ayrim hollarda ta'mir sarflari bahodan ortib ketadi. Bu samarasiz hisoblanadi.

Eng iqtisodiy qulay sifat deyilganda, mahsulot sifati bilan harajat orasidagi munosabat tushuniladi, yoki mahsulot sifati birligi bahosini quyidagi ko'rinishda belgilaymiz:

$$K_{opt} = Q / C_z,^6$$

Bunda K_{opt} – iqtisodiy optimal sifat;

Q – mahsulot sifati;

C_z – mahsulot sotib olish va foydalanish harajatlari.

Bu yerda maxrajini toppish unchalik qiyin emas, u mahsulot sotib olish bahosi bilan baholanishi mumkin. Eng murakkabi suratni aniqlashdir. Bu sohada hozirda "kvalimetriya" degan fan izlanish olib borilmoqda. Bu yordamiida sifatni miqdor jihatdan baholashni uslubini yaratgan. Demak hozirgi zamon ishlab chiqarish jarayonida mahsulot sifati korxonaga samaradorligi, foydaliligini, asosini tashkil etadi.

Korxonalar (firma) larda mahsulot sifatini boshqarish sistemali amalga oshiriladi, ya'ni ularda mahsulot sifatini boshqarish tizimi faoliyat ko'rsatishi kerak. Bu yerda mavjud tashkiliy tizim bo'lib ularda har bir jarayon manba va tadbirlar javobgarligi aniq belgilab qo'yilgan mahsulot sifatini boshqarishga zarur bo'lgan.

Hozirgi paytda ISO 9000 standartlari keng tarqalgan bo'lib, unda mahsulot sifatini boshqarishni xalqaro tajribalari keng tarqalgan. Bu hujjatga asosan korxonada mahsulot sifatini boshqarish siyosati asosida ko'rsatilgan - mahsulot sifatini boshqarish tizimi ta'minlashni yaxshilash va sifatni boshqarishini o'z ichiga oladi.

Mahsulot sifatini boshqarish korxonalar faoliyati qonuniyatlari shaklida tashkil etilishi mumkin. Yoki uzoq muddatli maqsad shaklida.

U o'z ichiga quyidagilarni oladi:

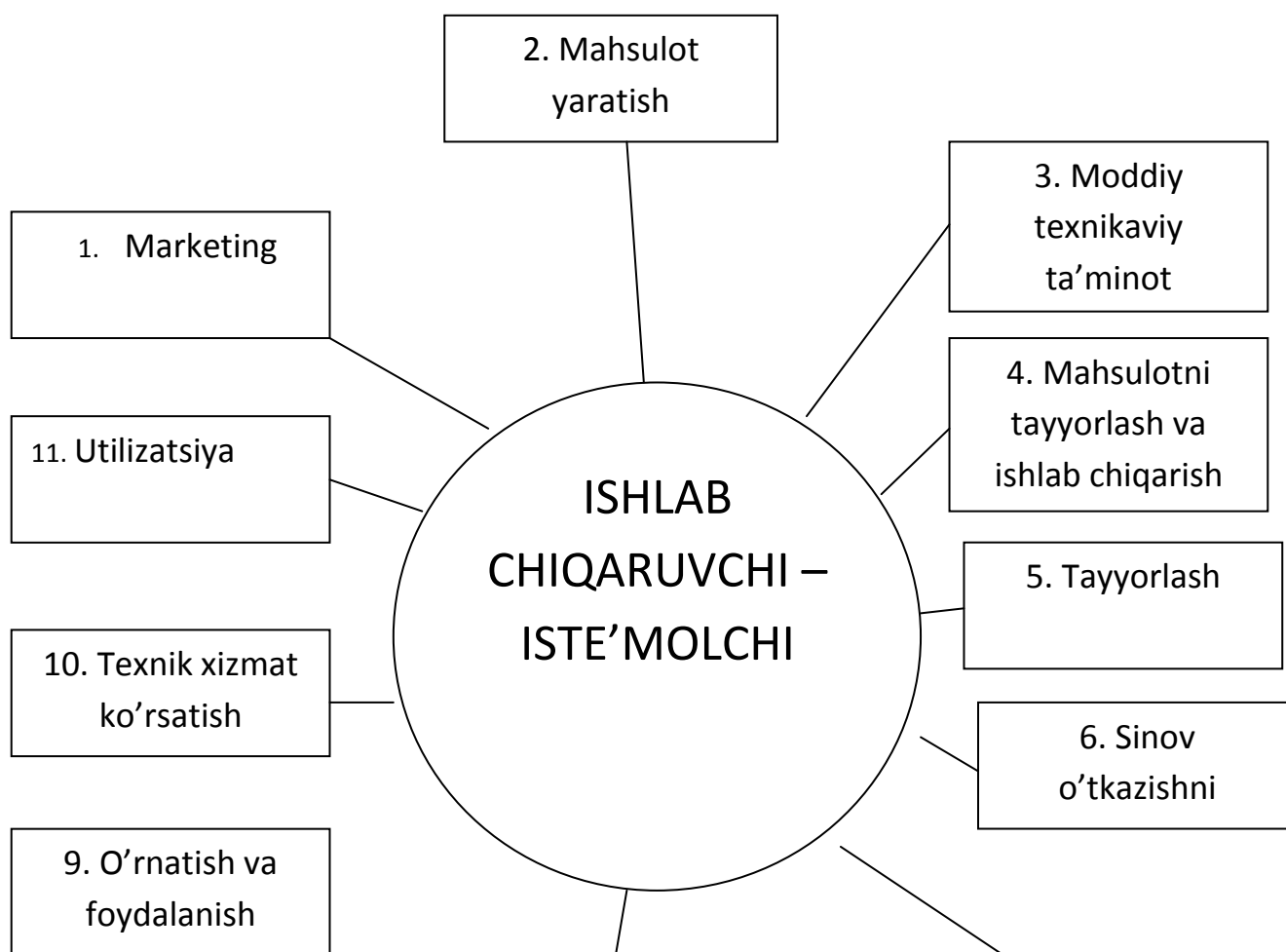
- Korxonalar iqtisodiy ahvolini yaxshilash;
- Mahsulot sotish yangi bosqichlarini yaratish va mavjudlari kengaytirish;

⁶ Manba: I.R.Nurimbekov, S.I.Axmedov, 'Ishlab chiqarish menejmenti' o'quv qo'llanma: Toshkent-2008

- Ilg'or korxonalar darajasida mahsulot texnik holati bo'yicha o'zib ketish;
- Ma'lum tarmoq yoki ma'lum hudud iste'molchilari talablarini ta'minlashga qaratish va tayyorlangan mahsulotlar kamaytirish darajasi;
- Mahsulot sifatining asosiy ko'rsatkichlarini yaxshilash;
- Kafolat muddatlarini uzaaytirish;
- Serviz xizmatini kengaytirish.

Mahsulot sifatini boshqarsih tizimi bilan bir qatorda sifatni o'rganish va amalga oshirish dasturi asosida sifat to'garagi katta rol o'ynaydi.

Sifatni boshqarishning majmuiy tizimlari bugungi kunga kelib O'zbekistonda 55taga yaqin korxonona ISO 9001 bo'yicha sertifikat oldi. Bu esa ushbu yo'nalishdagi ishlar ancha faollashib borayotganligini ko'rsatadi. Ammo shunga qaramay bu borada qo'shni mamlakatlardagi maromga erishganimiz yo'q. Masalan Rossiyada-1500, Ukrainada 1000ga yaqin va Qozog'istonda qariyb 500 korxonona ISO 9001 sertifikatini oldi. O'zbekistonda 155taga yaqin korxonona ISO 9001qo'llanishi ustida ish olib borilmoqda. Iqtisodiyoti tez o'sib borayotgan va endilikda o'z mahsulotlari bilan dunyoning deyarli barcha bozorlariga kirib borga bitta Osiyo mamlakati ISO 9001 sertifikatsiyasini olgan 70000ta korxonona ega bu Xitoy!

8. Sotish

7. O'rash va saqlash

Afsuski, O'zbekistonning ko'plab korxonalari ISO 9001 keltirishi mumkin bo'lgan foydani to'g'ri baholamayabdi.

Boshqarish tizimi oliy bo'g'in rahbarlaridan boshlanadi. Aynan oliy bo'g'in rahbarlari firma oldingidan ko'proqqa qodir degan strategiyadan kelib chiqishi kerak. Firmani tashkili tuzilmasida sifatni boshqarish bo'yicha ishlarni muvofiqlashtiruvchi maxsus bo'linmalar nazarda tutilishi mumkin. Sifatni boshqarish funksiyalari bo'linmalar o'rtasida taqsimlanishi firma faoliyati hajmi va xususiyatlariga bog'liq.

Bugungi kunda sifatni boshqarishda mahsulot sifati yuqori barqarorligi va turg'unligi kafolati bo'lgan sifat menejmentining sertifikatlashtirilgan tizimi muhim ahamiyatga ega. Sifat tizimining sertifikati firmaga bozorda raqobat ustunligini saqlab qolish imkonini beradi.

Sifatni boshqarish - bu ma'lum bir harakat hisoblanib, mahsulotning yaratilishi yoki foydalanish jarayonida amalga oshiriladi. Asosiy maqsadi zaruriy daromadi mahsulot sifatini qo'llab-quvvatlash, ta'minlash va belgilashdir.

Boshqaruv qarorlarini ishlab chiqarish asosan haqiqiy to'plangan ma'lumotlarni boshqaruv jarayoni tavsifnomasiga taqqoslash asosida amalga oshiriladi, oldindan belgilangan boshqaruv dasturi bo'yicha. Bu yerda mahsulot sifatini tasvirlovchi

normativ hujjatlar, bo'lim standartlar, texnik shartlar, chizmalar va boshqalar xizmat qiladi. Ularni sifatni boshqarish dasturini asosiy qismi deb qarash shart.

Har bir korxonaning asosiy vazifasini tashkil etish ishlab chiqarilgan mahsulot sifati hisoblanadi. Korxonaning muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish, ko'rsatayotgan xizmat yoki ishlab chiqarish mahsulot bilan asoslanadi. Ular:

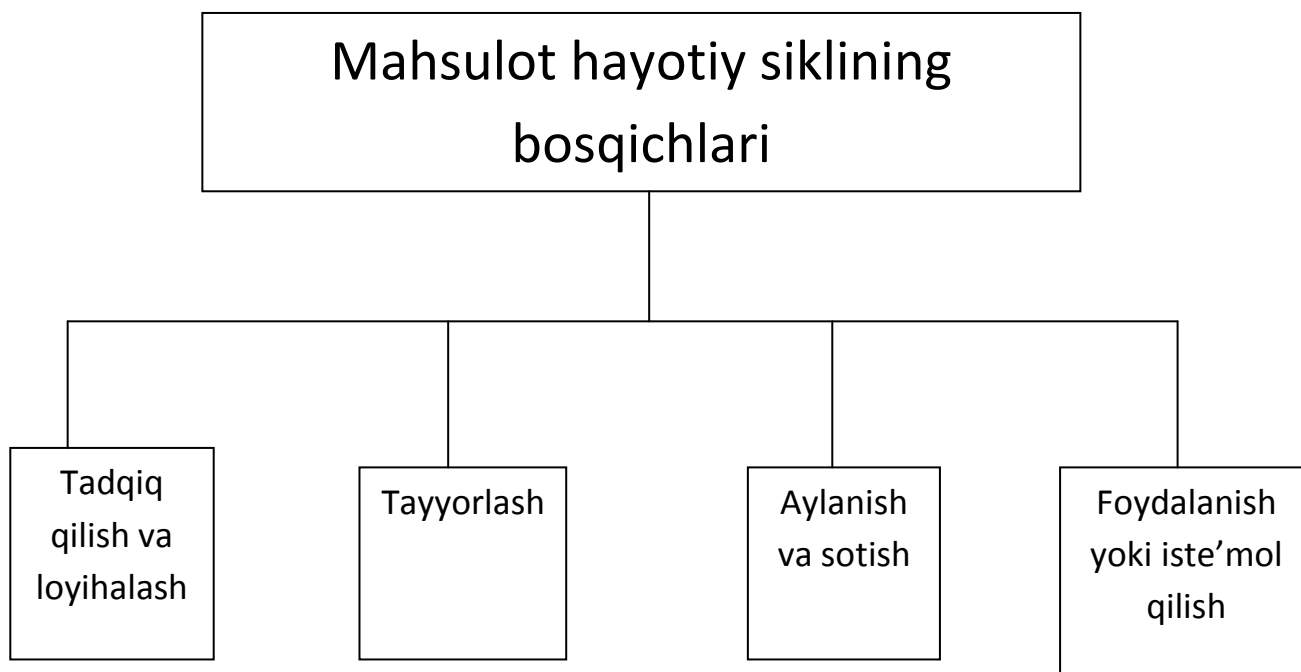
- Aniq belgilangan ehtiyojlarga javob beradi, foydalanish yoki mo'ljallangan bosqichlarda;
- Iste'molchilar talabini qondiradi;
- Foydalanilayotgan standart va texnik shartlarga mos kelishi;
- Harakatdagi qonunlar va boshqa talablarga mos kelishi;
- Iste'molchiga raqobatbardosh bahoda taklif etilishi;
- Foyda olishga qaratilishi;

Boshqaruv ta'sirlar sifatni boshqarish tizimida ikkita masalani yechishi mumkin:

- Boshqarilayotgan jarayonni boshqarish dasturi joriy qilgan holatda saqlab turish, ya'ni ishlab chiqarish tizimini rejalashtirilgan sifat darajasida mahsulot chiqarishni ta'minlaydigan sifat darajasida barqaror holda saqlab turish;
- Boshqarilayotgan jarayon holatini to'g'irlab turish, ya'ni ishlab chiqarish tizimini ma'naviylashtirish yoki yuqoriroq texnikani kiritish.

Mahsulotning hayotiy sikli⁷

3-chizma

⁷ 3-chizma: Mahsulotning hayotiy sikli. Manba: 'Menejment ma'ruza matnlari' Toshkent-2009.

Mahsulot sifatiga ilmiy tadqiqotlar, konstruktivlar va texnologik ishlanmalarga asos solinadi, foydalanishda esa ular ro'yobga chiqadi. Mahsulot sifatini joriy qilish ta'minlash va saqlab turishning asosiy bosqichlarini tavsiflovchi "sifat sirtmog'i" mavjud. Bu bosqichlarda:

1. Mahsulotga bo'lgan talablar, mahsulotning texnikaviy darajasi va sifatini oldindan ko'rish;
2. Ilmiy texnikaviy taraqqiyot yutuqlarini hisobga olib, sifat darajasini shakllantirish, me'yoriy – texnikaviy hujjatlarni tayyorlash;
3. Ishlab chiqaruv korxonalarining imkoniyatlarini tahlil qilish;
4. Sifatli xom-ashyo, material, jamlovchi buyumlar bilan, moddiy texnikaviy ta'minlash;
5. Ishlab chiqarishni texnikaviy tayyorlash, texnologik jarayonlarni ishlab chiqish jihoz, uskuna va asboblari bilan ta'minlash;
6. Tegishli me'yoriy texnikaviy hujjatlar va standartlarga muvofiq mahsulotni ishlab chiqarish;
7. Texnikaviy nazorat va sinash, tayyorlash sifatini baholash;
8. Tayyor mahsulotni sotish, mahsulotni saqlash transporti va sotish jarayonlarida uning sifatini saqlab qolish;
9. Tayyor mahsulotni montaj qilish va unda foydalanish, xizmat qilish va ta'mirlash sifatini ta'mirlas, iste'molchi mahsulot sifati bilan qoniqqanligini sifatini baholash.

2-bob "Mitan paxta zavodi" OAJ da mahsulot sifatini tashkil etish mezonlari va korxonada moliyaviy tahlili.

2.1. "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasida sifatni boshqarish strategik usullari.

Mahsulot sifatini boshqarish – mahsulot sifatini darajasini joriy etish tahlil qilish va zaruriy darajada ushlab turish maqsadida loyihalash, tayyorlash va foyda qilish yoki iste'mol qilish paytida amalga oshiriladigan harajatlar majmuasidir. Sifatni zaruriy darajasini joriy etish, tadqiqot qilish va loyihalash bosqichida xorijdagi eng ilg'or ilmiy texnologik joriy qilish orqali amalga oshiriladi. Mazkur bosqichda sifatni boshqarish muhim ahamiyatga ega. Chunki bu yerda bo'lajak mahsulotni asosiy texnikaviy, iqtisodiy foydalanish ko'rsatkichlari hisoblaniladi va o'rganiladi. Bu ko'rsatkichlar iste'molchi talabidan yuqoriroq bo'lishi kerak, chunki yangi mahsulot savdo sohasiga olib borish xorij davlatlariga chiqishiga qadar uning sifat ko'rsatkichlari mahalliy eskirib qolishi mumkin.

Har qanday xaridor mahsulotni sotib olish jarayonida uning uchun to'langan haq foydalanish oqibatida qoplanadi va taqqoslanib ko'riladi. Baho berish bir qatorda mahsulotni foydalanish xususiyatlariga urg'u berish zarur. Chunki foyda davrida ta'mirga muhtoj bo'ladi. Bu ortiqcha harajattir. Agar bu sarf ortib ketsa bu o'z-o'zidan samarasiz hisoblanadi. Mahsulotning nafilligi yuqori bo'lsa u foydali bo'ladi.

Eng iqtisodiy qulay sifat deyilganda mahsulot sifati bilan birga harajatlar orasidagi munosabat tushuniladi yoki mahsulot sifat birligi bahosini quyidagi ko'rinishda ifodalashimiz mumkin⁸:

$$K_{opt} = Q / C_z;$$

Bunda K_{opt} – iqtisodiy optimal sifat;

Q – mahsulot sifati;

C_z – mahsulot sotib olish va foydalanish harajatlari.

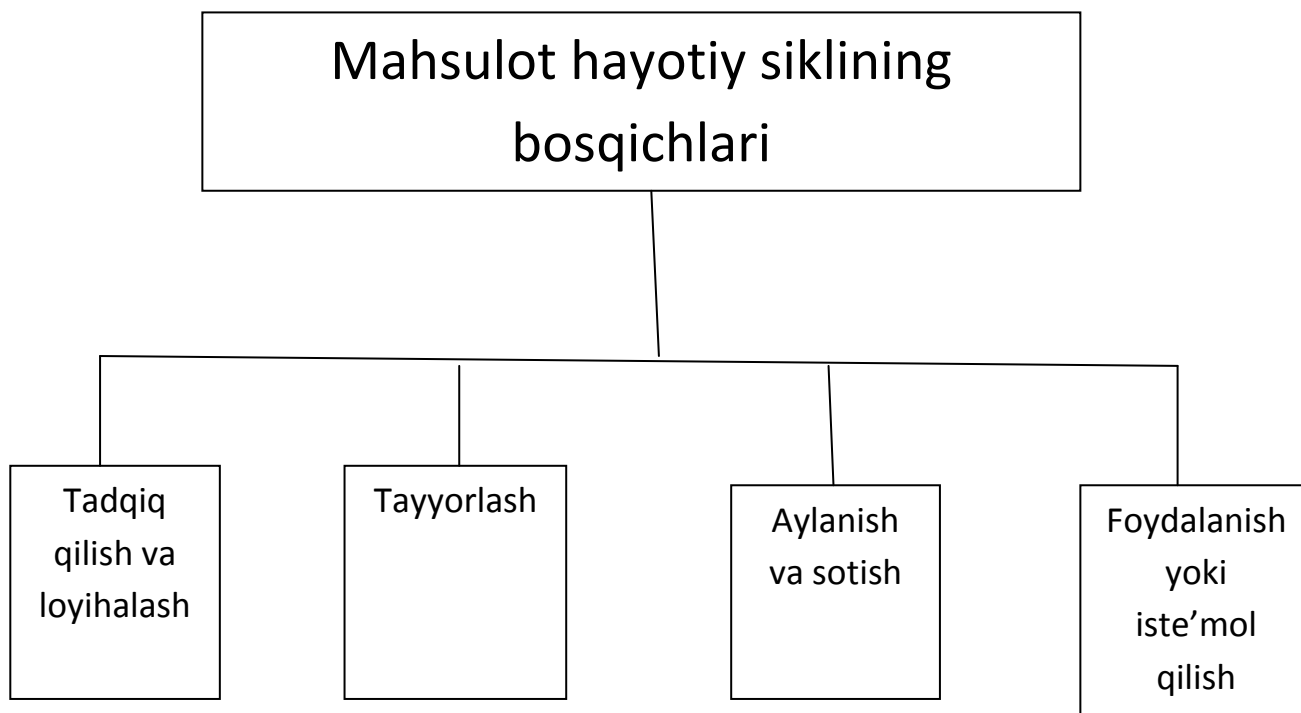
Hozir jahon bozorida taklif talabdan oshadi va bunda iste'molchi hukmdor. U biror bir mahsulotni tanlashda o'zining talablarini qoniqtiradigan darajadagi mahsulotga e'tibor

⁸ Manba: Nosirov P., Abdullayeva Sh., 'Marketing-bozor iqtisodiyoti asosi'. Toshkent-2007.

beriladi va uni xarid qilishga tayyor. Shuning uchun mahsulotning bozori chaqqon va raqobatbardosh bo'lishiligi yangiliklar va sifat ko'rinish orqali iste'molchi kutilayotgan talabini qondirishga bog'liq bo'ladi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda mahsulot sifati uning bozordagi hayotiylik siklini belgilab beradi.⁹

Mahsulotning hayotiy sikli

4-chizma

Har qanday mahsulotning sifati uning yaratish jarayonida vujudga keladi. Yuqori sifatli mahsulot yaratishda bu quyidagi etaplarga bo'lish mumkin:

1. Rejalashtirish;
2. Loyihalashtirish;
3. Ishlab chiqarish;
4. Foydalanish.

Mahsulot sifatini aniqlashning xususiyatini ikki guruhga bo'lish mumkin. Birinchi guruhini tabiatda sodir bo'ladigan mehanik, elektrik, ximik moddalar boshqa xususiyatlarning o'zgarib turishining natijasida sifatida paydo bo'ladigan xossalar tashkil etadi. Bu xossalarning o'ziga xos xususiyatlari shundan iboratki ular vaqt

⁹ Manba: Sharifxo'jayev M, Abdullayev 'Menejment' darslik. Toshkent, 'O'qituvchi'. 2008-yil.

mobaynida barqaror bo'lib insonlar mahalliy faoliyatining ko'rsatishiga va xarakteriga sezilarli bog'liq emas.

Agar sifat ko'rsatkichi buyumlarning bitta xususiyatini ko'rsatsa, bu birligi sifat ko'rsatkichi deyiladi.

Agar mahsulot bir qancha xususiyatini ko'rsatsa, birligi kompleks ko'rsatkichi deyiladi.

Ishlab chiqarish faoliyati natijasida buni misol tariqasida ko'rish mumkin:

- Texnik eklyatsion ko'rsatkichlar (kompleks ko'rsatkich o'z ichiga quvvati, ish unumdorligi, og'irlik o'lchami, aniqligi va boshqalar);
- Iqtisodiy o'rsatkichlar (kompleks – tannarx, rentabellik- tejamkorlik);
 - Texnik ko'rsatkichlar.

Mahsulot sifatini baholash quyidagicha formula bilan aniqlanadi:

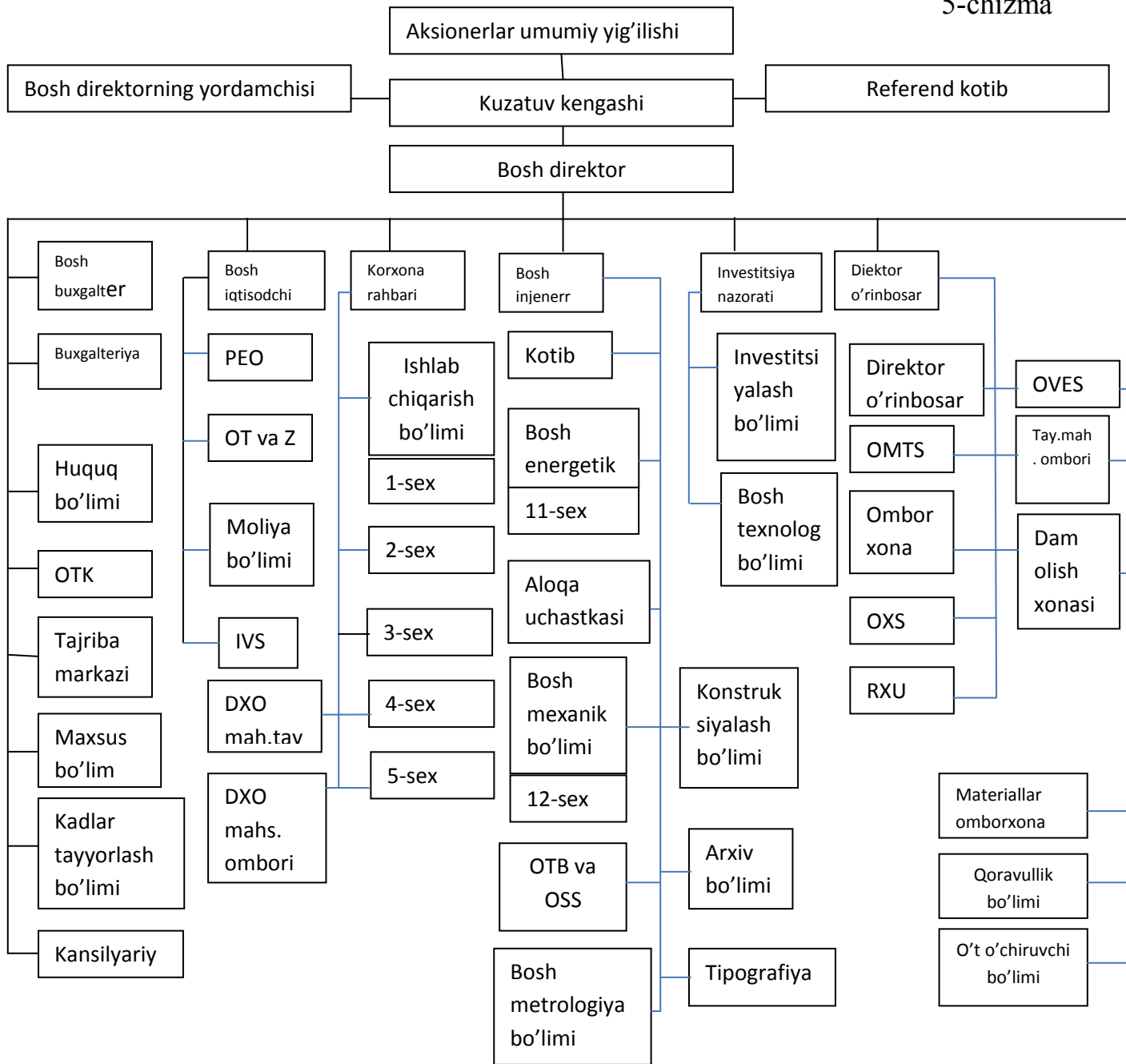
$$P_k = K_1 * C_1 + K_2 C_2 + \dots + K_n C_n.$$

Bu yerda, P_k - mahsulotning kompleks sifat ko'rsatkichi, $K_1, K_2, K_3, \dots, K_n$ – har bir ko'rsatkich miqdorini hisobga oluvchi koeffitsienti;

$C_1, C_2, C_3, \dots, C_n$ -birlamchi ko'rsatkichlar.

”Mitan paxta zavodi” boshqaruv strukturasi

5-chizma

Mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar uchun – ishonchlik sifat sertifikatini olish bugunning talabidir. Bu korxonani uzoq ishongan holda, uzoq muddat davomida stabel faoliyat yuritishini ta'minlaydi. Aynan ana shunday vaziyatda "Mitan paxta zavodi" OAJ da ham o'zini kelajagi ishonchli qo'llarda ekaniga ishonadi.

Hozirda ISO-sistemasiga muvofiq sifat sertifikatini ertangi kuni haqida ham o'ylayapti, bu doimo investitsion va innovatsion sohalarda aktiv ishtirok etish va O'zbekiston markasi obro'sini oshirishdir. Xalqaro ISO – sistemasi talablari asosida muvofiqlik sertifikatini olinsa, mahsulot sifati va samaradorlik bosqichlarda namoyon bo'ladi.

ISO-9000-2000 haqiqiy sifat¹⁰

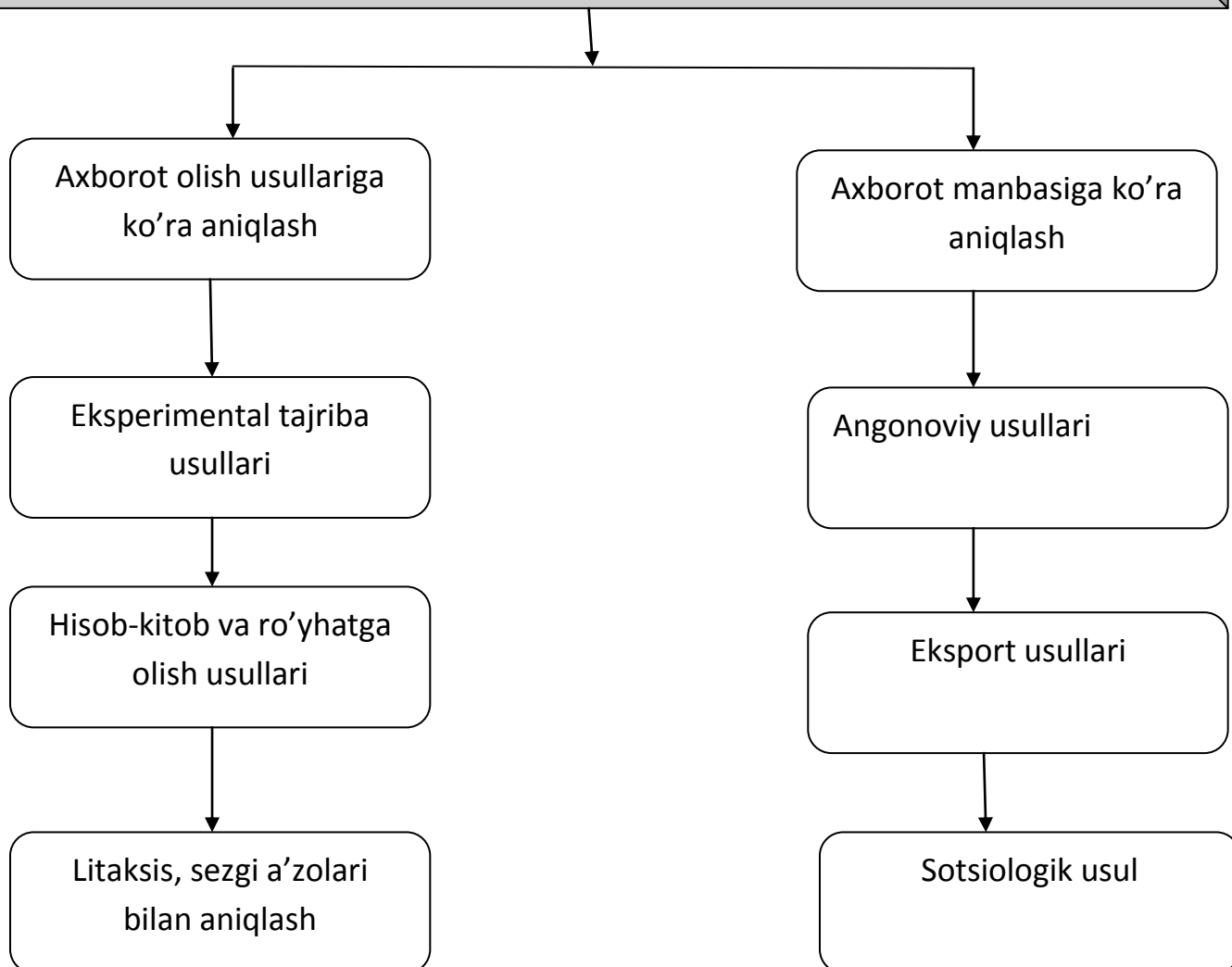
6-chizma

0	ISO-9000-2000 talablariga to'la javob berishi	%
1	Mahsulot sifatini oshishi	1%
2	Raqobatbardoshligining oshishi	2%
3	Bozordagi mavqeyining oshishi	3%
4	Tovarni sotilish hajmining o'sishi	4%
5	Iqtisodiy samaradorligining ortishi	5%
6	Mahsulot tannarxining pasayishi	6%
7	Iqtisodiy samaradorligining ortishi	7%

¹⁰ 6-chizma: ISO-9000-2000 haqiqiy sifat. Manba: Sharifxo'jayev M, Abdullayev 'Menejment' darslik. Toshkent, 'O'qituvchi'. 2008-yil.

Chizmada aks ettirilgan har bir pog'onadagi samaradorlik 28-30%ni tashkil qiladi. Xorijiy omillar taraqqiy etgan mamlakatlarda olib borilayotgan tadqiqotlar bilan taqqoslab ko'rish natijasida yuzaga kelganlar.¹¹

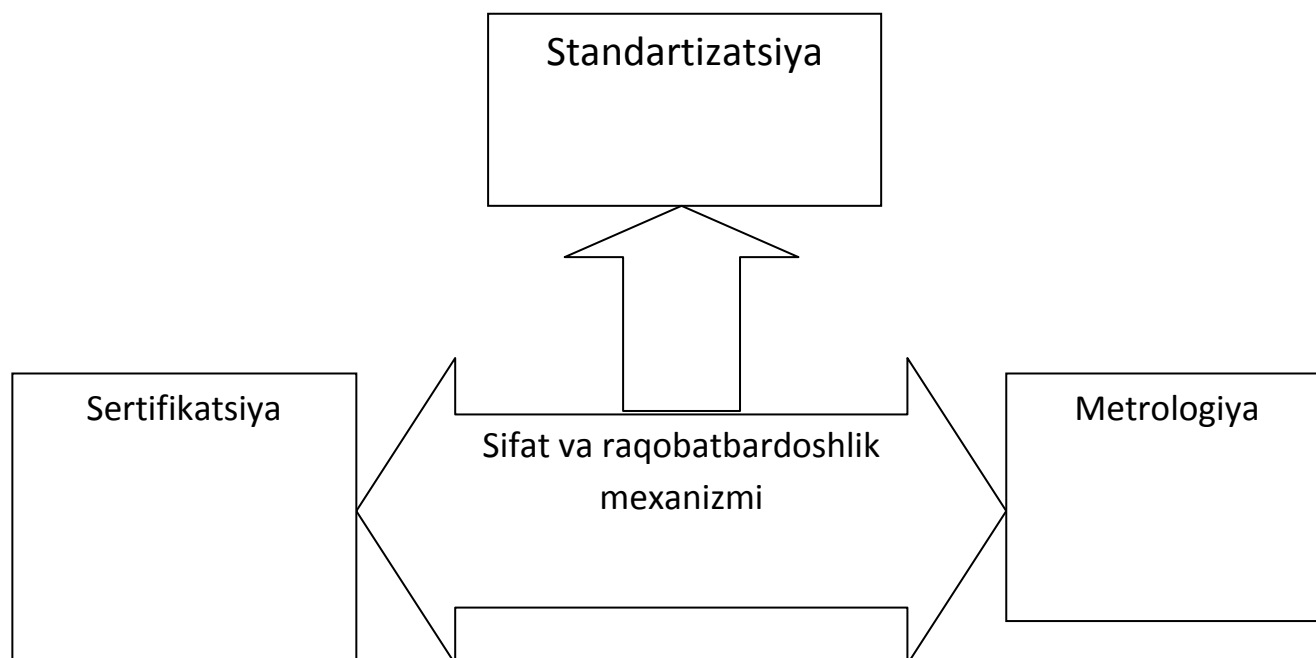
Mahsulot sifat darajasini aniqlashning standart usullari

¹¹ 7-chizma: Mahsulot sifat darajasini aniqlashning standart usullari

Sifat va raqobatbardoshlikni ta'minlovchi 3ta omil¹²:

8-chizma

” Mitan paxta zavodi ” OAJ korxonasi ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning turlari bo'yicha bozorni o'rganish marketing tadqiqotlari natijasini tashkil etsak, ikki bozorda ham, shuningdek tashqi bozorda ham iste'molchilar ehtiyojlarini mavjudligini ko'ramiz, shuningdek, import o'rnini bosuvchi sifat egaligi, yangi texnologiyalarning ishlab chiqarishga tadbiq etishda, mahsulotni sifatida, ko'rinishida, texnikasida namoyon bo'ladi.

Har 3ta omilning umumiy kesishish nuqtasi bu – sifat va raqobatbardoshlik mexanizmidir.

”Mitan paxta zavodi” OAJning bevosita bozor bilan bog'liqligi marketing bo'yicha tahlilni taqozo etadi va SWOT analizi keltirib chiqaradi. Mahsulot turlari bo'yicha bozor talabini o'rganilsa, ichki bozorlarimizdagi kuchli va nozik taraflarni ko'ramiz.

¹² 8-chizma: Sifat va raqobatbardoshlikni ta'minlovchi 3ta omil. Manba: "Innavatsion menejment" ma'ruza matnlari: Toshkent 2010-yil.

2.2. "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasining iqtisodiy salohiyatini baholash va tahlil qilish.

Men (2.2) "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasining iqtisodiy salohiyatini baholash va tahlil qilishdan avval "Mitan paxta zavodi" OAJ korxonasining tarixi va iqtisodiy imkoniyatlari va jamiyatning asosiy ishlab chiqarish tsex va bo'limlari to'g'risida ma'lumot beradigan bo'lsam.

"Mitan paxta zavodi" OAJ 1982 – yil O'rta Osiyo davlat territorial proekt va ilmiy tekshirish institute liyihasi asosida qurila boshladi.

Korxonona 1983-yil noyabr oyidan boshlab paxta xom-ashyosini qabul qilib, uni qayta ishlay boshlagan. 2006-yilda korxonona qayta qurilib , yagi jihoz-uskunalar bilan ta'minlanib o'zining raqobatbardosh paxta tola, chigit, momiq va boshqa mahsulotlar ishlab chiqara boshladi.

"Mitan paxta zavodi" xissadorlik jamiyati O'zbekiston Respublikasi Mulk qo'mitasining 1994-yil 31-oktabridagi 672kPO raqamli buyrug'iga asosan tashkil topdi.

O'zbekiston Vazirlar Mahkamasining 1994-yil 672kPO qaroriga asosan jamiyatimizning nizom jamg'armasi 2401000 so'm qilib belgilandi. 1994-yil 14-dekabr kuni Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishida davlat ulushining 51%ga oshirilgani tasdiqlanib jami nizom jamg'armasi 2401000 so'mni tashkil etdi. Har bir aksiyaning nominal qiymati chiqarilgan kundan boshlab 200 so'm qilib belgilangan.

"Mitan paxta zavodi" xissadorlik jamiyati aksiyalarning taqsimoti, hozirda quyidagi ko'rinishga ega:

- a) Davlat ulushi 51% 26479375 so'm;
- b) Mehnat jamoasi ulushi 69% 3575000;
- c) Erkin sotuvdagi ulushi 42,1% 21866000;

Jamiyatning hududiy va bank rekvizitlari:

O'zbekiston Respublikasi Samarqand viloyati Ishtihon tumani Mitan qo'rg'oni Amir Temur ko'chasi 4.Aloqa bo'limi indeksi 704250 h-r 202100003047468001 , MFO 00309, INN 200741734, Ishtihon shahri "Paxtabank" bo'limi.

Jamiyatning asosiy ishlab chiqarish sex va bo'limlari:

Jamiyatning maydoni – 17,7 gektar yerni tashkil qiladi. Tegirmon sexining sutkalik paxta qayta ishlash quvvati 134 tonna, ishlab chiqariladigan mahsulotlari – tola, chigit, lint, ulyuk va momiq ishlab chiqaradi. Yillik ishlab chiqarish quvvati – 14850 tonna tola mahsuloti. 2006 – yilda zavod qayta to'liq rekonstruksiya qilinib, qisqa texnologiyaga o'tkazildi.

Jamiyatimiz qoshida 4ta paxta qabul qilish maskanlari, dorilash sexi mavjud.

Jamiyat hududida kirib chiqishga mo'ljallangan 3 avtomobil yo'llari mavjud.

Jamiyatimizga qarashli 11,8 gektar hududga ega "Hudud qoshidagi" va "Oqtapa" paxta qabul qilish maskani mavjud bo'lib 22,1 tonna tuman xo'jaliklaridan paxta xom-ashyosi qabul qilishga ega.

Ishtihon tumanidagi jamiyatimizga qarashli 12,4 gektar hududga ega "Mirobobod" va "SHexlar" paxta xom-ashyosi qabul qilish maskanlari mavjud bo'lib tuman xo'jaliklaridan 9,4 tonna paxta xom-ashyosini qabul qilishga ega.

1. Корхонанинг ташкилий-бошқарув тузилмаси ва булимларининг функционал вазифалари. (схема)

1-жадвал

Корхонанинг асаосий иктисодий курсаткичлари намунаси

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	2009	2010	2011
1.	Махсулот ишлаб чиқариш ҳажми	млн сум	24156462	22736023	22470924
2.	Сотилган махсулотлар	млн сум	27713953	23407234	20013503
3.	Махсулот ишлаб чиқариш таннари	млн сум	21629993	20987038	22470624
4.	Солик тулангунгача бўлган фойда	млн сум	502100	355250	396140
5.	Соф фойда	млн сум	398401	275178	301433
6.	Асаосий фондлар киймати	млн сум	2728536	2720624	2718722
7.	Капитал қуйималар	млн сум	–	–	–
8.	Ишчи-ҳодимлар сони	киши	388	370	285
9.	Шу жумладан, саноат ишлаб чиқариш ҳодимлари	киши	144	184	191
10.	Уртача иш хақи	сум	168091	206305	344674

Xulosa qilib aytganda korxonaning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari namunasida mahsulot ishlab chiqarish hajmi 2009-yil 24156462 mln so'mni tashkil etgan eng yuqori natijani ko'rsatadi. 2010-2011-yillar deyarli bir xil natijadir. Sotilgan mahsulotlar esa 2009-yil yuqori natijani ko'rsatadi 21713953 ni, 2011-yil esa past natijani tashkil etadi 20013503, 2010-yil o'rtacha natija hisoblanadi 23407234 ni, sof foyda 2009-yil 398401mln so'mni a'lo natijadir, 2010-yil esa 275178mln so'mni tashkil etadi, yaxshi emasligini ko'rsatadi. 2011-yil 301433mln so'mni bu o'rtacha hisoblanadi. Ishchi xodimlar soni esa 388 kishi, 2010-yil esa 370 kishini, 2011-yil 285ni ko'rinib turibdiki yildan-yilga pasayib brogan.

2-жадвал

Корхонанинг иқтисодий-молиявий курсаткичлари таҳлили

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	Режа	ҳақиқат	Режанинг бажарилиши %
1.	Маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми	млн сум	22000000	22470924	102
2.	Маҳсулот сотишдан тушган тушим	млн сум	23023791	23342383	101
3.	Умумий ишлаб чиқариш ҳаражатлари	млн сум	–	–	–
4.	Ишлаб чиқариш таннархи	млн сум	22879284	22470024	98
5.	Сотишдан олинган соф тушум	млн сум	23023791	23342383	101
6.	Сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархи	млн сум	21057710	21048831	99
7.	Сотиш ҳаражатлари	млн сум	46011	45387	98
8.	Маъмурий ҳаражатлар	млн сум	75810	75370	99.4
9.	Ялпи фойда	млн сум	2270672	2293552	101
10.	Фойдадан солиқ	млн сум	85138	94707	111
11.	Соф фойда	млн сум	301357	301433	100
12.	Корхона рентабеллиги	%	2.0	2.0	100

Корхонанинг иқтисодий- молиявий ко'рсаткичлари таҳлилини хулоса қилиб аytadigan bo'lsam, mahsulot ishlab chiqarish hajmi reja va haqiqatga qaraganda rejaning bajarilishi 102%ni tashkil etgan. Mahsulot sotishdan tushgan tushum reja bo'yicha 23023791 so'mni haqiqat bo'yicha 23343483 so'mni, rejaning bajarilishi esa 101%ni tashkil etadi. Sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi reja bo'yicha 21057710 so'm, haqiqatda esa 21048831 so'm rejaning bajarilishi 99%ni tashkil etadi. Sotish harajatlari reja bo'yicha 46011 so'mni haqiqatda es 45380 so'mni rejaning bajarilishi

98%ga tushib ketgan. Yalpi foyda rejaning bajarilishi bo'yicha 111%ga ko'tarilgan. Sof foyda esa deyarli o'zgarmagan.

3- жадвал

Корхонада дароматлар ва харажатлар баланси

Курсаткичлар номи	2009	2010	2011
Сотишдан соф фойда	28268183	24110710	23342383
Сотилган махсулотнинг ишлаб чиқариш таннари	25974267	21971270	21048831
Сотишдан ялпи молиявий натижа	2293916	2139440	2293552
Давар харажатлари	1618491	1729578	1760676
Шу жумладан:			
Сотиш харажатлари	38414	44031	45387
Меҳнатга ҳақ тулаш харажатлари	13606	54758	75370
Асосий фондлар амортизацияси	–	–	–
Ижтимоий маданий-маиший объектларни сақлаб туриш харажатлари	–	–	–
Солиқлар ва ажратмалар	34643	03928	26212
Бошқа харажатлар	1627558	1519702	161939
Молиявий фаолият харажатлари			
Умумий молиявий натижа	325361	226499	495085
Харажатларни пасайтириш тадбирларини жорий этишдан самара	39560	37480	97600
Харажатларни пасайтириш тадбирларини ҳисобга олган ҳолда умумий молиявий натижа	50700	49850	48900
Фойдадан солиқ ва ажратмалар	95500	93400	94707
Харажатларни пасайтириш тадбирларини ҳисобга олган ҳолда соф фойда	30381	28570	301433
Фойдани ошириш тадбирларини жорий этишдан самара	39480	38170	36890
Харажатларни пасайтириш ва фойдани ошириш тадбирларини ҳисобга олган ҳолда соф фойда	–	–	–

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, korxonaning daromadlar va harajatlar balansida sotishdan sof foyda 2009-yil 28268183 so'mni bu eng yuqori natija hisoblanadi. 2010-yil esa 24110710 so'mni bu esa yaxshiroq natija hisoblanadi. 2011-yil bu ko'rsatkich tushib ketgan 233423383 so'mni tashkil etgan. Sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi 2009-yil 25974267 so'mni, 2010-yil 21971270 so'mni, 2011-yil esa 21048831 so'mni ko'rinib turibdiki yildan-yilga kamayib borgan. Davr harajatlari va sotish harajatlari yildan-yilga ko'tarilib borgan. Mehnatga haq to'lash harajatlari 2009-yil 13606, 2010-yil 54758ni, 2011-yil 75330ni bu ko'rsatkichda har yili ko'tarilib borgan. Soliqlar ajratmalar 2009-yil 34643ni bu yuqori natija hisoblanadi. 2010-yil 33928ni, 2011-yil 26212ni ko'rsatadi. Boshqa harajatlar esa 2009-yil 1627558ni, 2011-yil 161939ni, 2010-yil esa 1519702 natijani ko'rsatadi. Umumiy moliyaviy natija 2009-yil 325361ni, 2010-yil 37480ni, 2011-yil 495085ni tashkil etadi. Ko'rinib turibdiki eng yaxshi ko'rsatkich 2010-yil bo'lgan.

Foydadan soliq va ajratmalar esa 2009-yil 95500, 2010-yil 93400ni, 2011-yil 94750ni tashkil qilgan. Harajatlarni pasaytirish tadbirlarni hisobga olgan holda sof foyda 2009-yil 30381ni, 2011-yil 301433ni, 2010-yilda 28570ni bu ko'rsatkich past hisoblanadi. Foydani oshirish tadbirlarini joriy etishdan samara esa 2009-yil 39480ni, 2010-yilda 38170ni, 2011-yilda 36890ni bu ko'rsatkichlar yildan-yilga pasayib ketgan.

Корхонанинг молиявий коэффициентлари тахлили

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	2009	2010	2011	2011йилда 2009 йилга нисбатан % (йил охирда)
1.	Айланма активлар - A2	млн сум	26758739	38956123	46961772	175.5
2.	мажбуриятлар – P2	млн сум	26307001	30950451	46186006	175.5
3.	Муддати узайтирилган дебиторлик карзи – Udq	млн сум	–	–	–	–
4.	Узок муддатли карзлар ва кредитлар – Uqk	млн сум	–	–	–	–
5.	Узлик маблағлари манбаллари – P1	млн сум	–	–	–	–
6.	Баланс активи ёки пасив якуни – Vuа		19491021	41686493	49691073	168.4
7.	Узок муддатли активлар – A1		2732282	2730370	2729301	99.8
8.	Хисобот даврида бажарилган хизматларнинг амалдаги ҳажми – Q амал		–	–	–	–
9.	Берилган вақт мобойнида хизматлар курсатиш мумкин бўлган энг катта ҳажм – Q лойиха		–	–	–	–
10.	Туловга қобиллик ёки қоплаш коэффициенти – Ktq $= A2 - Udq / P2 - Uqk$		101.7	125.8	101.6	100
11.	Узлик ва қарз маблағлари нисбати коэффициенти - $Kmn = A1/ P2 - Uqk$		10.3	8.8	5.9	56.8
12.	Молиявий мустақиллик коэффициенти – $Kmm = P1 /$ Vuа		–	–	–	–
13	Узлик айланма маблағлар биоан таъминланганлик коэффициенти – $Kmt=A1 -$ P1/A2		10.2	7.0	5.8	56.8
14	Қувватлардан фойдаланиш коэффициенти – $Kqf =Qamal$ /Qloyiha		–	–	–	–

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, korxonaning moliyaviy koeffitsientlari tahlilida aylanma aktivlar – A2, 2009-yil 26758739 so'mni, 2010-yilda 38956123 so'mni , 2011-yil 46961772 so'mni , 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 175,5% oshgan. Majburiyatlar - R2 2009-yil 26307001 so'mni, 2010-yil 30950451 so'mga, 2011-yilda esa 46186006 so'mga oshgan. 2011 yilda 2009-yilga nisbatan 175,5%ni tashkil etgan. 3,4,5-ko'rsatkichlar ya'ni muddati uzaytirilgan debitorlik qarzi uzoq muddatli qarzlilar va kreditlar o'zlik mablag'lari manbalari bizga ma'lum emas, balans aktivi yoki passiv yakuni esa 2009-yilda 19491021ni tashkil etgan, 2010-yilda 41686493ni, 2011-yilda 49691073ni tezda ko'tarilganligini ko'rishimiz mumkin. 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 168,4% tashkil etgan. Uzoq muddatli aktivlar 2009-yilda 2732282ni, 2010-yilda 2730370ni va 2011-yilda 2729301ni tashkil etgan. Deyarli bir maromda ketgan. Bu esa 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 99,8%ni ko'rishimiz mumkin. To'lovga qobilligi yoki qoplash koeffitsienti 2009-yilda 101,7%ni 2010-yilda 125,8%ni, 2011-yilda 101,6%ni, 2011-yilni 2009-yilga nisbati 100%ni tashkil etgan. O'zlik va qarz mablag'lari nisbati koeffitsienti 2009-yil 10,3ni, 2010-yil 8,8ni , 2011-yilda 6,9ni 2011-yilda 2009yilga nisbatan 56,8ni tashkil etgan. O'zlik aylanma mablag'lar bilan taminlanganlik koeffitsienti 56,8ni tashkil etadi.

Корxonанинг асосий ва айланма фондларининг узгариш курсаткичлари тахлили (млн.сум)

№	Курсаткичлар	2009				2010				2011				2011йилда 2009 йилга нисбатан % (йил охирисида)
		summa		Tarkib		summa		tarkib		Summa		tarkib		
		Йил бошига	Йил охирига	Йил боши га	Йил охирига	Йил бошига	Йил охирига	Йил боши га	Йил охирига	Йил бошига	Йил охирига	Йил боши га	Йил охирига	
1	Асосий фондлар	2535957	2722536			2722536	2720624			2720524	2718722			
2	Айланма фондлар	15708188	28268183			28268183	24110710			24110710	23342883			
	Баланс	41067745	30990719			30990719	26831334			26831334	26061105			

Xulosa qilib aytganda korxonaning asosiy va aylanma fondlarining o'zgarish ko'rsatkichlari tahlilida asosiy fondler 2009-yil summasi yil boshiga 2535957ni yil oxiriga 2722536 ni, 2010-yil summasi yil boshiga 2722536ni, yil oxiriga 2720624ni, 2011-yil oxiriga 2718722ni tashkil qilgan. Aylanma fondler 2009-yil boshiga 15708188ni yil oxiriga 28268183ni, 2010-yil boshiga 28288183ni yil oxiriga 24110710ni, 2011-yil boshiga 24110710ni yil oxiriga 23342883ni tashkil qilgan. Balansda summasi 2009-yil boshiga 41067745ni tashkil qilgan. 2010-yil boshiga 30990719ni tashkil qilgan. 2011-yil boshiga 26831334ni yil oxiriga 26061105ni tashkil qilgan. Korxonaning asosiy va aylanma fondlarining o'zgarish fondlarining o'zgarish ko'rsatkichlari tahlilida yillar tarkibi ko'rsatilmagan.

Корхонада махсулот ишлаб чиқариш ва сотиш таҳлили

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	2009	2010	2011
1.	Махсулот ишлаб чиқариш хажми	млн.сум	24156462	22736023	22470924
2.	Халқ истеъмол моллари	млн.сум	–	–	–
3.	Реализация килинган махсулотлари хажми	млн.сум	27713953	23407234	20013503
4.	Тайёр махсулотлар захиралари	млн.сум	2622304	700952	3158373

Xulosa qilib aytganda korxonada mahsulot ishlab chiqarish va sotish tahlili ko'rsatkichlarda mahsulot ishlab chiqarish hajmi 2009-yil 24156462ni, 2010-yil 22736023ni, 2011-yilda 22470924ni tashkil etgan. Ko'rinib turibdiki, yildan-yilga kamayib borgan. Xalq iste'mol mollari bizga ma'lum emas. Realizatsiya qilingan mahsulotlar hajmi 2009-yilda 27713953ni tashkil etgan. 2010-yilda esa 23407234ni tashkil etgan, 2011-yilda 20013503ni ko'rinib turibdiki, 2009-yil yuqori natijaga ega bo'lgan. 2011-yilda esa aksincha kamayib borgan. 2010-yil esa o'rtacha ko'rsatkich hisoblanadi. Tayyor mahsulotlar zaxiralari esa 2009-yil 2622304 so'mni 2010-yilda esa 700952mln so'mni 2011-yilda esa 3158378so'mni tashkil etgan ko'rinib turibdiki, 2011-yil zaxiralar ko'paygan. 2010-yilda aksincha kamaygan. 2009-yilda ham ancha zaxiralar qolib ketganligini ko'ryabmiz.

Корхонанинг рентабеллигик курсаткичлари тахлили

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	2009	2010	2011
1.	Сотишдан олган соф тушум	млн.сум	28268183	24110710	23342383
2.	Сотилган махсулотнинг ишлаб чикариш таннархи	млн.сум	25974267	21971270	21048831
3.	Сотилан махсулотлардан тушган фойда	млн.сум	2293916	2139440	2293552
4.	Солик тулангунгача булган фойда	млн.сум	502100	275178	396140
5.	Асосий ишлаб чикариш фондларининг уртача йиллик колдик киймати	млн.сум	2622304	700952	3158373
6.	Айланма маблагларнинг уртача йиллик колдик киймати	млн.сум	23227898	15679816	43108925
7.	Сотилган махсулот рентабеллиги	%			
8.	Сотилган махсулотнинг ишлаб чикариш таннархига кура рентабеллиги	%			1.1
9.	Ишлаб чикариш фондлари умумий рентабеллиги	%			

Xulosa: korxonaning rentabellik ko'rsatkichlari tahlilida sotishdan olgan sof tushum 2009-yil 28268183 so'mni, 2010-yil 24110710 so'mga kamaygan, 2011-yilda esa bu 23342383 so'mni bu ko'rsatkich tushib ketgan. Sotilgan mahsulotlardan tushgan foyda 2009-yil 2293916ni tashkil etgan. 2010-yil 21971270ni o'tgan yilga qaraganda tushgan. 2011-yil esa 2293552ni tashkil etgan. Bu o'tgan yilga nisbatan ko'tarilgan. Sotilgan mahsulot rentabelligi 2009-yil 0,08ni va 2010-yil ham 0,08ni 2011-yil bo'lsa 0,09ni tashkil etgan. Sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxiga ko'ra rentabelligi deyarli hamma yillar bir xil ishlab chiqarish fondlari umumiy rentabelligi 2009-yil 0,82ni 2010-yil esa 0,65ni 2011-yil esa 0,98ni tashkil etgan.

Корхона ходимларини сони ва узаро нисбати таҳлили

№	Ходимлар	2009		2010		2011	
		киши	%	киши	%	киши	%
1.	Асаосий ишлаб чиқариш ходимлари	263	77.8	247	77.8	196	78.4
2.	Ёрдамчи ишлаб чиқариш ходимлари	26	7.6	23	7.5	18	7.2
3.	Инженер-техник ходимлар	17	5.2	17	5.4	14	5.6
4.	Маъмурий-бошқарув ходимлари	32	9.4	30	9.4	22	8.8
	Жами	338	100%	317	100%	250	100%

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak korxonada xodimlarining soni va o'zaro nisbati tahlilida asosiy ishlab chiqarish xodimlari 2009-yil 263 kishi bu esa 77,8%ni, 2010-yil 247 kishi bu esa 77,8%ni tashkil etgan. 2011-yilda kishi 196ni 78,4%ni ko'rinib turibdiki har yili xodimlar soni kamayib borgan. Yordamchi ishlab chiqarish xodimlari 2009-yilda 26 kishini 7,6%ni, 2010-yilda 23 kishini 7,5%ni, 2011-yilda esa 18 kishini bu esa 7,2%ni tashkil etdi. Bu ham yildan-yilga kamayib borgan. Injener texnik xodimlar 2009-yilda kishilar 17 bu esa 5,2%ni, 2010-yilda kishilar 17ni %da 5,4%ni, 2011-yilda kishilar 14ni bu esa 5,6ni tashkil etgan. Ma'muriy boshqaruv xodimlari 2009-yilda 32 kishini bu esa 9,4%ni, 2010-yil esa 30 kishini 9,4%ni, 2011-yilda kishilar esa 22tani %da 8,8ni tashkil etgan. Ko'rinib turibdiki yildan-yilga kishi soni kamayib borgan. Jami 2009-yil kishilar 338taga, 2010-yil 317ni, 2011-yil 257ni tashkil etdi.

Корxonанинг меxнатга хаk тулаш умумий фонди

№	Курсаткичлар	Жами	Йиллар			2011йилда 2009 йилга нисбати, %
			2009	2010	2011	
1.	Ишлаб чиқариш ходимлари		388	370	288	74.2%
	Шу жуладан					
2.	Мутахассислар		39	37	34	87.1%
	Шундан					
3.	Ишлаб чиқариш булимларининг рахбарлари		6	6	6	100%
4.	Асосий ишчилар		263	247	196	74.5%
5.	Ёрдамчи ишчилар		26	23	18	69.2%
6.	Укувчилар					
7.	Ишлаб чиқариш жараёни билан боглик бумаган ходимлар		4	4	4	100%
	ЖАМИ		726	687	546	75.2%

Xulosa esa korxonaning mehnatga haq to'lash umumiy fondida ishlab chiqarish xodimlari har yili pasayganligini ko'rishimiz mumkin. 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 74,2%ni tashkil etgan. Mutaxassislar bular ham yildan-yilga kamayib ketgan, 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 87,1%ni tashkil qilgan. Ishlab chiqarish bo'limlarining rahbarlari bir xil ya'ni 6ni 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 100%ni tashkil qilgan. Asosiy ishchilar 2011-yilda 2009-yilga taqqoslanganda 74,5%ni tashkil etgan. Yordamchi ishchilar 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 79,2% bo'lgan. Ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liq bo'lmagan xodimlar bir xillik jami esa 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 75,2%ni tashkil etgan.

Корхонанинг менат унумдорлиги режасининг бажарилиши тахлили

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	Режа	Хакикат	Режанинг бажарилиши %	Бизнес режа	Хакикат	Фоиз	Бизнес режа	Хакикат	Фоиз
			2009 й			2010 й			2011 й		
1.	Ишлаб чиқарилган маҳсулот хажми	минг.сум	23905000	24156462	98.9	22102000	22736023	97.2	22000000	22470924	97.9
2.	Корхона ходимлари сони	киши	388	388	100	370	370	100	288	288	100
	Шу жумладан										
	Асаосий ишлаб чиқариш ходимлари	киши	263	263	100	247	247	100	196	196	100
	Ёрдамчи ишлаб чиқариш ходимлари	киши	26	26	100	23	23	100	16	16	100
	Инженер-техник ходимлар	киши	17	17	100	17	17	100	14	14	100

	Маъмурий- бошқарув ходимлари	киши	32	32	100	30	30	100	22	22	100
3.	Битта ходимга тугри келадиган меҳнат унимдорлиги	минг.сум	61610.8	62258.9	98.9	59735.1	61448.7	97.2	76388.8	78024.0	97.9
4.	Битта асосий ишлаб чиқариш ходимга тугри келадиган меҳнат унимдорлиги	минг.сум	90893.5	91849.6	98.9	89481.7	92048.6	97.2	112244.8	114644.5	97.9
5.	Битта ёрдамчи ишлаб чиқариш ходимга тугри келадиган меҳнат унимдорлиги	минг.сум	919423	929094.6	98.9	960956.5	988522.7	97.2	1222222.2	1248384.6	97.9
6.	Битта инженер- техник ходимга тугри келадиган меҳнат унимдорлиги	минг.сум	1406176.4	1420968.3	98.9	1300117.6	1337413.1	97.2	1571428.5	1605066	97.9
7.	Битта Маъмурий-	минг.сум	747031.2	754889.4	98.9	736733.3	757867.4	97.2	100000000	1021405.6	97.9

бошқарув ходимга тугри келадиган мехнат унимдорлиги										
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Xulosa bitta xodimga to'g'ri keladigan mehnat unumdorligi 2009-yil bajarilishi 98,9%ni, 2010-yil 97,2%, 2011-yil 97,8%ni tashkil etgan. Bitta asosiy ishlab chiqarish xodimga to'g'ri keladigan mehnat unumdorligi bitta yordamchi ishlab chiqarish xodimga to'g'ri keladigan mehnat unumdorligi 2009-yil bajarilishi 98,9%ni 2010-yil 97,2ni, 2011-yil 97,9%ni tashkil etgan. Korxonaning mehnat unumdorligi rejasining bajarilishi boshqa ko'rsatkichlari ham shu tarzda ketgan.

Корxonанинг уртача йиллик иш хаки

№	Курсаткичлар	2009	2010	2011	2011йилда 2009 йилга нисбати, %
1.	Ишчилар	362	334	249	74.5%
2.	ИТР	17	17	14	82.3%
3.	Маъмурият	32	30	22	68.7%

Xulosa qiladigan aytadigan bo'lsam korxonaning o'rtacha yillik ish haqida ishchilar 2009-yil 362tani, 2010-yil 334 tani, 2011-yilda esa 249 tani tashkil etgan. Ko'rinib turibdiki yildan yilga ishchilar kamayib brogan. 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 74,5%ni tashkil etgan. ITR da esa 2009-yilda esa 17ni 2010-yil ham esa 17ni tashkil etgan. 2011-yilda esa 14ni kamayganligini ko'rishimiz mimkin. 2011-yilda 2009-yilga nisbatan 82,3%ni tashkil qilgan. Ko'rinib turibdiki 2009-yilda 2010-yil bir xil bo'lgan. Ma'muriyat esa 2009-yilda 32ni tashkil etgan. 2010-yilda 30ni tashkil etgan. 2011-yilda 22ni tashkil etgan. 2011-yilni 2009-yilga nisbatan 68,7%ni tashkil qilgan. Ko'rinib turibdiki ma'muriyatda eng ko'pi 2009-yil bo'lgan. 2010-yilda 2009-yilga 2ta kam bo'lgan. 2009-yil 2011-yilga nisbatan 8ta kamni tashkil qilgan.

Корхонага куйиган инвестицияларни амалга жорий этилиши тахлили

(инвестициялар хажмининиг товар махсулотлар ишлаб чиқариш хажмига нисбати)

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	2009	2010	2011
1.	Инвестициялар хажми	минг.сум	–	–	–
2.	Товар махсулотлар хажми	минг.сум	24156462	22736023	22470924
3.	Инвестициялар даражаси	%	-	-	-

Korxonaga qo'yilgan investitsiyalarni amalga joriy etilishi tahlili (investitsiyalar hajmining tovar mahsulotlar ishlab chiqarish hajmiga nisbati) ga xulosa qilib aytadigan bo'lsak. Investitsiyalar hajmi 2009-yil ham 2010-yilda ham 2011-yil ham bo'lmagan. Tovar mahsulotlar hajmi 2009-yilda esa 24156462ni tashkil etgan. 2010-yilda esa 22736023ni tashkil etgan. 2011-yil 22470924 tashkil qilgan. Ko'rinib turibdiki yaxshi ko'rsatkich 2009-yil hisoblanadi. O'rtacha esa 2010-yil hisoblanadi. 2011-yil esa boshqa yillarga nisbatan past ko'rsatkich hisoblanadi. Investitsiyalar darajasi 2009-2010-2011-yilda ham keltirilmagan. Ko'rinib turibdiki korxonaga qo'yilgan investitsiyalarni joriy etilishi hali rivojlanmaganligini ko'rishimiz mumkin. Keyingi yillarda investitsiya kiritiladi deb o'ylayman.

Корxonанинг ишлаб чиқариш сарф-харажатлари тахлили

№	Курсаткичлар	Улчов бирлиги	Режа буйича	Хакикат	Режанинг бажарилиши, %
1.	Махсулот ишлаб чиқариш хажми	минг.сум	22000000	22470924	97.9%
2.	Умумий ишлаб чиқариш харажатлари	минг.сум	–	–	–
3.	Ишлаб чиқариш таннархи	минг.сум	22878284	22470024	101%
4.	Зарурий фойда	минг.сум	12270672	2293552	99%
5.	Давр харажатлари	минг.сум	1784405	1760676	101%
6.	Молиявий фаолият буйича харажатлар	минг.сум	495340	495085	100%

Korxonaning ishlab chiqarish sarf harajatlari tahlilini xulosa qilib aytadigan bo'lsam, mahsulot ishlab chiqarish hajmi reja bo'yicha 22mln so'mni haqiqatda esa 224724mln so'mni bajarilishi 97,9%ni bu esa kam hisoblanadi. Ishlab chiqarish tanarxi reja bo'yicha 22878284 so'mni haqiqatda esa 2247004 so'mni bajarilishi esa 101%ni tashkil etgan. Zaruriy foyda reja bo'yicha 12270672 so'mni haqiqatda esa 12293552 so'mni bajarilishi esa 99%ni tashkil qilgan. Davr harajatlari esa reja bo'yicha 1784405ni haqiqatda esa 1760676ni bajarilishi esa 101%ni ko'rishimiz mumkin. Moliyaviy faoliyat reja bo'yicha esa 495340ni haqiqatda 495085ni bajarilishi deyarli bir xil 100%ni tashkil qiladi. Korxonaning ishlab chiqarish sarf harajatlari yaxshidir.

Mahsulot sifati bo'yicha rejani bajarilishi tahlili.

14-jadval

Nav	Reja bo'yicha		Hisobot bo'yicha		Cheklanish		
	Miqdori, ming dona	Rejaga nisbatan %da	Miqdori, ming dona	Rejaga nisbatan %da	Rejaga nisbatan donada	% da	
I	20300	70	220660	74,8	+17660	+4,8	
II	58000	20	38350	13,0	-19650	-7	
III	29000	10	35990	12,2	+6990	+2,2	
IV	JAMI	290000	100	295000	100	+5000	-

Xulosa: mahsulot sifati bo'yicha rejani bajarish tahlilida birinchi nav reja bo'yicha 203000 dona bu 70%ni hisobot bo'yicha 220660 ming donani 74,8ni 1-nav mahsulot 17660 donagacha ya'ni 4,8%ga oshgan. Biroq mahsulot ishlab chiqarish biroq mahsulot ishlab chiqarish 1000 donaga ortig'i bilan bajarilgan sharoitida 2-nav mahsulot 19650 donaga ya'ni 7 %ga kamayganligi sabab bo'ldi. Chunki 2-nav reja bo'yicha 58000dona ya'ni 20% ni. Hisobot bo'yicha esa 38350 donani ya'ni 13%ni tashkil etgan. 3-nav reja bo'yicha 29000 donani ya'ni 10%ni hisobot bo'yicha 35990 donani ya'ni 12,2%ni tashkil qilgan. Cheklaish esa 6990 donaga ya'ni 2,2%ga oshganligini ko'rishimiz mumkin. Jami esa mahsulot sifati esa rejaning bajarilishi esa reja bo'yicha 290000 donani bu 100% degani. Hisobot bo'yicha esa 295000 donani ya'ni 100%ni tashkil etgan. Oradagi farqi 5000 donaga oshgan.

Mahsulot navi tarkibini narxning o'rtacha o'zgarishiga ta'sirini aniqlash.

15-chizma

Mahsulot navi	Mahsulot tannarxi, so'mda	Mahsulot tuzilmasi			O'rtacha bahoning o'zgarishi so'mda
		Reja	Haqiqatda	Cheklanish	
I nav	12150	0,70	0,74	+0,04	$12150 \cdot 0,04 = +486$
II nav	11050	0,20	0,13	-0,07	$11050 \cdot 0,07 = -773,5$
III nav	6870	0,10	0,12	+0,22	$6870 \cdot 0,02 = +137,4$
Jami:	30070	100	100	+0,19	-150,1

Xulosa mahsulot navi tarkibini narxning o'rtacha o'zgarishiga ta'sirini aniqlashga xulosa beradigan bo'lsam 3-nav 6870 so'mni rejada 0,010 ni haqiqatda 0,12 ya'ni 0,22ga ortish sababli birinchi nav bo'yicha mahsulot harajatlari 486 bo'lganligi ya'ni birinchi nav 12150 so'mda reja esa 0,70ni haqiqatda esa 0,74ni cheklanish esa 0,04 bo'lganligi, 2-nav mahsulot tannarxi 11050 so'mda mahsulot tuzulmasining reja 0,20 ni haqiqatda esa 0,13ni cheklanish esa 0,17ga kamaygan. O'rtacha bahoning o'zgarish so'mda esa 773,5 kamayganligini ko'rishimiz mumkin.

Mahsulot ishlab chiqish maromiyligi

16-jadval

Ko'rsatkichlar		Oylik reja				
1	Mahsulot ishlab chiqarish hajmi m.s	44228	479767	141344	158320	180103
2	Ish kunlari soni	22	22	7	8	7
3	O'rtacha bir kunlik ishlab chiqarish hajmi	20192	21808	20192	19790	25729
4	Rejaga nisbatan har kunlik bajarilishi	100	108	100	98	127

Xulosa mahsulot ishlab chiqish maromiyligiga xulosa beradigan bo'lsak keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki kunlik mahsulot ishlabchiqarish rejasi bir maromda bajarilishi ta'minlanmagan. Ikkinchi dahada mahsulot ishlab chiqarish rejasi 98%ga bajarilgan xolos. Shu sababdan korxonada uchinchi dahada ish rejimiga rioya qilmasdan dam olish bayram kunlari qo'shimcha smenalar tashkil qilish natijasida mehnat hajmini rejaga nisbatan 25728-2019224537 so'm yoki 271.ga ortiqcha bajardi.

III BOB Ishlab chiqarish korxonalarida sifatno boshqarish tizimini takomillashtirish yo'llari.

3.1. Sifatni boshqarish tizimini takomillashtirishda standartlashtirishning ahamiyati.

Odatda, biz 'standart bo'yicha' degan iborani ko'p ishlatamiz. Standart o'zi nima? Standart – bu ko'pchilik manfaatdor tomonlar kelishuvi asosida ishlab chiqilgan va ma'lum sohada eng maqbul darajadagi tartiblashtirishga yo'naltirilgan, hamda faoliyatning har xil turlariga va natijalariga tegishli bo'lgan umumiy va takror qo'llaniladigan qonun-qoidalar, tavsiflar, talablar va usullar belgilangan hamda tan olingan idora tomonidan tasdiqlangan me'yoriy hujjatdir.

Standartlar darajasiga qarab xalqaro, mintaqaviy, davlatlararo, milliy va korxonada miqyosida qo'llaniladi.

Davlat standartlari mahsulotni ishlab chiqarish va uni ishlab chiqarishga qo'yish bosqichida yangi mahsulotning yuqori sifatdagi turlariga yaratish va ularni tezlatishga, ishlab chiqaruvchi, tayyorlovchi va iste'molchi oralaridagi munosabatlarni yaxshilashga yo'naltirilgan.

Standartlashtirish tizimi yangi buyumga o'z vaqtida yuqori sifatli loyiha-konstruktorlik hujjatlarini berishni, korxonaning yangi mahsulotini berilgan sifat ko'rsatkichlariga asosan tayyorlashni va kerak bo'lsa mahsulotni ishlab chiqarishdan olib tashlashni ta'minlaydi.

Standartlashtirish mahsulot muomalada bo'lganida va sotish bosqichlarida mahsulotni joylashtirishda yaxshi tartib va sharoitlar yaratish, yuklash va joylashtirish, to'g'ri saqlash, buyumni transportda tashish, tarqatish talablarini sotish tashkilotlariga qarab belgilanadi.

Standartlashtirishni texnika taraqqiyotida va ishlab chiqarishda eng ratsional joriy qilish-mahsulot va sifatni yaxshilash, mehnat harajatlarini va moddiy resurslar sarfini kamaytirish haqida ta'sirchan vositalaridan biri sifatida ko'rilmoqda.

1993-yilning 28-dekabrida metrologiya va sertifikatlashtirish bo'yicha qabul qilingan qonunlar bilan bir qatorda 'Standartlashtirish haqida'gi qonuni ham qabul qilindi. Bu qonun respublikamizda standartlashtirish sohasida va tizimi uchun asosiy qonuniy asoslardan hisoblanadi.

Odatda standartlashtirishni ob'ekti sifatida standartlashtiriladigan narsa (mahsulot, jarayon, xizmat) tushuniladi. 'Standartlashtirish ob'ekti' tushunchasini keng ma'noda ifodalash uchun 'mahsulot, jarayon, xizmat' iboralari qabul qilingan bo'lib, buni har qanday materialga, tarkibiy qismlarga, asbob-uskunalarga, tizimlarga, ularning mosligiga, qonun-qoidasiga, ish olib borish uslubiga, vazifasiga, usuliga yoki faoliyatiga keng darajada daxldor deb tushunmoq lozim.

Standartlashtirish ob'ekti sifatida xizmat-xalqqa xizmat qilishni hamda katta-kichikligini alohida korxonalar va tashkilotlar uchun ishlab chiqish xizmatini o'z ichiga oladi. Standartlashtirishning boshqa ob'ektlari faoliyatning birlashtirilgan sohalarida O'zbekiston Respublikasi tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi, Davlat arxitektura va qurilish qo'mitasi hamda Sog'liqni Saqlash Vazirligi tomonidan belgilanadi.

Odatda, xalqaro, mintaqaviy va mahalliy standartlashtirish idoralari mavjud bo'ladi. Xalqaro standartlashtirish faoliyatida barcha mamlakatlarning tegishli idoralari erkin holda ishtirik etishi mumkin. Mintaqaviy standartlashtirish deganda, dunyo miqyosida birgina jo'g'rofiy yoki iqtisodiy mintaqaga qarashli mamlakatlarning tegishli idoralari uchun erkin holda ishtirok etishlar mumkin bo'lgan standartlashtirish tushuniladi. Milliy standartlashtirish – bu muayyan bir mamlakat doirasida o'tkaziladigan standartlashtirish faoliyatidir.

Standartlashtirish har xil faoliyat turlari va uning natijasiga tegishli qoidalar, umumiy qonun-qoidalar yoki tavsiflarni o'zida qamrab olgan me'yoriy hujjat hisoblanadi. 'Me'yoriy hujjat' atamasi standartlar, texnik shartlar, shuningdek umumiy ko'rsatkichlar, yo'riqnomalar va qoidalar tushunchasini ham o'z ichiga oladi.

Standartlashtirish maqsadlari ko'p qirrali bo'lib, ular asosan quyidagilardan iborat: uyg'unlashtirish, qo'llanishlik, moslanuvchanlik, o'zaro almashuvchanlik, sog'liqni saqlash, xavfsizlikni ta'minlash, tashqi muhitni asrash, mahsulotni

himoyalash, o'zaro tushunishlikka erishish, savdodagi iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilash va boshqalar. Bir maqsadning amalga oshishi bilan bir vaqtda boshqa maqsadlar ham amalga oshishi mumkin.

Standartlashtirishning maqsad va vazifalari:

- 'Standartlashtirish va sertifikatlashtirish asoslari' fani texnika, menejment va marketing sohalari yo'nalishida bakalavrlar va muhandislar tayyorlashda o'tilishi lozim bo'lgan fanlardan hisoblanadi. Oliy ta'lim andozasidan kelib chiqib, ushbu fan talabalarda standartlashtirish va sertifikatlashtirish va metrologiya bo'yicha zarur va yetarli bo'lgan asosiy tushunchalarni shakllantiradi.

Standartlashtirishning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- mahsulot, ish va xizmatlarning (keyingi o'rinlarda 'mahsulotlar' deb yuritiladi) insonlarning hayoti, salomatligi va mol-mulki, atrof-muhit uchun xavfsizligi, resurslarni tejash masalalarida iste'molchilarning va davlatning manfaatlarini bosishini bir-biriga himoya qilish;
- Mahsulotlarning o'zaro bir-birining o'rnini bosishini va bir-biriga monandligini ta'mionlash;
- Fan va texnika taraqqiyoti darajasiga, shuningdek, aholi va xalq xo'jaligining ehtiyojlariga muvofiq holda mahsulotlarning sifati va raqobatbardoshligini ta'minlash;
- Barcha turdagi resurslarni tejashga, ishlab chiqarishning texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga ko'maklashish;
- Ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy dasturlar va loyihalarni amalga oshirish;
- Tabiiy va texnogen falokatlar va boshqa favqulodda vaziyatlar yuzaga kelishi, xavf-xatarni hisobga olgan holda xalq xo'jaligi ob'ektlarining xavsizligini ta'minlash;
- Iste'molchilarni ishlab chiqarayotgan mahsulotlar nomenklaturasi to'g'risidagi to'liq va ishonchli axborotlar bila ta'minlash;
- Mudofaa qobiliyati va safarbarlikka tayyorgarlikni ta'minlash;
- O'lchashlarning yagonaligini ta'minlash;

- Ishlab chiqarish mahsulot sifati to'g'risidagi ma'lum qilgan ko'rsatkichlarni ta'minlash;

Standartlashtirishning asosiy vazifalari:

- Iste'molchi va davlatning manfaatlari yo'lida mahsulotning sifati va nomlariga nisbatan eng maqbul tasdiqlash talablarni qo'yish;
- Davlat respublika fuqarolari va chet el ehtiyoji uchun tayyorlangan mahsulotga kerakli talablarni belgilovchi me'yoriy hujjatlar tizimini va uni ishlab chiqaruvchi qoidalarini yaratish, ishlab chiqish va qo'llash, shuningdek hujjatlarni nazorat qilish;
- Standart talablarini sanoati rivojlangan mamlakatlarning xalqaro, milliy va mintaqaviy standartlar talablari bilan uyg'unlashuvini ta'minlash;
- Mahsulot, uning tarkibiy qismlari, xom-ashyo va materilallar ko'rsatkichlari va energiya tavsiflari kelishib olinishi va bog'lanishi;
- Material va uning sarfini kamaytirish, kam chiqimli texnologiyalarni qo'llash;
- Standartlashtirish bo'yicha xalqaro tajribadan keng foydalanish, mamlakatning xalqaro va mintaqaviy standartlashtirishda ishtirok etishini kuchaytirish;
- Xorijiy mamlakatlarning talablari O'zbekiston Respublikasi xalq xo'jaligi ehtiyojlarini qondirgan xollarda ularning xalqaro, mintaqaviy va milliy standartlarini mamlakatimiz standartlari va texnikaviy taraqqiyotida to'g'ridan-to'g'ri qo'llash tajribasini kengaytirish;
- Mahsulotni standartlashtirish va uning natijalaridan foydalanish sohasida xalqaro xamkorlik qilish ishlarini tashkil etish
- Texnik-iqtisodiy axborotlarni tasniflash, kodlashtirish tizimini yaratish va joriy etish;
- Sinovlarni me'yoriy texnik jihatdan ta'minlash, mahsulot sifatini sertifikatlashtirish, baholash va nazorat qilish.

O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish bo'yicha ishlarning tashkil etilishini muvofiqlashtirish va maqbul darajada olib borilishini quyidagi idoralar ta'minlaydi:

- Xalq xo'jaligi tarmoqlarida standartlashtirish, sertifikatlashtirish va metrologiya bo'yicha O'zbekagentligi (2011-yil 3-oktabrdan boshlab);

- Qurilish sanoati loyihalash va konstruksiyalash sohasida-O'zbekiston Respublikasi davlat arxitektura qurilish qo'mitasi;
- Tabiiy resurslardan foydalanish va tartobga solish va atrof-muhitni ifloslanishidan va boshqa zararli ta'sirlardan muhofaza qilish bo'yicha O'zbekiston Davlat Tabiatni muhofaza qilish qo'mitasi;
- Tibbiy yo'nalishdagi mahsulotlar, tibbiy texnika buyumlar, dori-darmonlar va respublika sanoatida ishlab chiqariladigan mahsulotlar tarkibida inson uchun zararli moddalar miqdorini tartibga solish bo'yicha-O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi amalga oshiradi.

Respublika standartlashtirish rejasiga birinchi navbatda milliy standartlar talablari bilan uyg'unlashtirish, kishilarning hayoti va salomatligi uchun xavsizligi, atrof-muhitni muhofaza qilinishi, iste'molchilar huquqining himoya qilinish, milliy ijtimoiy-iqtisodiy va texnikaviy dasturlarning amalga oshirilishini ta'minlaydigan milliy standartlarni ishlab chiqish kiritiladi.

Xalq xo'jaligi tarmoqlarida standartlashtirish , sertifikatlashtirish va metrologiya bo'yicha O'zbekagentligining vazifalari:

- o O'zbekiston Respublikasi hududida barcha jismoniy shaxslar mulk shaklidan qat'iy nazar yuridik shaxslarga O'zbekiston Respublikasining 'Standartlashtirish to'g'risida', 'Mahsulot va xizmatlarni sertifikatlashtirish to'g'risida', 'Metrologiya to'g'risida', 'Oziq-ovqat mahsulotlarining sifati va xavfsizligi to'g'risidagi ' qonunlar hamda standartlashtirish, sertifikatlashtirish va metrologiya sohasidagi boshqa huquqiy va me'yoriy aktlarga amal qilinishi ustidan nazoratni ta'minlash;
- o Olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlari asosida standartlashtirish, sertifikatlashtirish va metrologiya sohasidagi yagona davlat siyosatini amalga oshirish;
- o Xalqaro standartlar (ISO) bo'yicha yagona ma'lumotlar bazasini yaratish;
- o Mahsulot va xizmatlarning sertifikatlashtirishni yangi tartibini ishlab chiqarish va ularning ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirish;
- o Mahsulotlar va xizmatlarni sertifikatlashtirish va sinovlarni o'tkazishni zamonaviy tizimini tashkil etish.

3.2 Mahsulot sifatini boshqarish kompleks tizimini takomillashtirish.

Ma'lumki, mahsulot sifatiga qo'yiladigan asosiy talablar mahsulot yoki xizmatga bo'lgan talablardan va iste'molchilarning talablaridan iborat bo'ladi. Shundan kelib chiqib sifatni boshqarish kompleks tizimi ushbu talablarni sifat faoliyati natijasini va uni nazorat qilish jarayonini ta'minlash zarur.

Albatta o'tish joizki, boshqarish usullari va uslublari ming yillar davomida shakllanib va rivojlanib kelmoqda. Respublikamizda mustaqillik yillarida mahsulot sifatini boshqarish kompleks tizimining yangi tizimi yaratilmoqda. Sifatni nazorat qilish zaruriyati ob'ektni boshqarish-mahsulot sifatini boshqarish-mahsulot sifatini ishlab chiqish, foydalanish yoki iste'mol qilishdan yetarli daromadni saqlab turish, mahsulot sifatini maqsadli ta'sir etuvchi sharoit va omillarni doimiy ravishda nazorat iborat bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- Mahsulot sifatini nazorat qilish;
- Mahsulot sifatini baholash;
- Mahsulot sifatini boshqarish va unga tizimli yondashish bosqichlari;
- Davlatning vazifasi sifatida mahsuloti va unga ta'sir etuvchi omillar davlat standartlari bilan o'zaro bog'liqligini ta'minlash.

Har qanday boshqarish uslubi asosida sifatni texnik nazorat qilish va uni tashkil etish turadi.

Korxonada asosiy vazifani boshqarishning muhim bo'g'inlaridan biri bo'lgan texnik nazorat bo'limi bajaradi (TNB).

Sifat muommosining murakkabligi korxonaning sifat xizmatini tashkil etishda kompleks yondashuvni talab qiladi. Chunki bunda sifatni nazorat qilishning barcha bo'limlarini birlashtirish maqsadga muvofiq. Faqat shu asosda sifatni rag'batlantirish va tahlil qilishini ta'minlash mumkin.

Sifatni nazorat qilish vazifasini amalga oshirishda o'lchov vositalaridan, elektron va kompyuter qurilmalaridan faqat to'g'ri foydalanibgina qolmay, balki ularning holatini nazorat qilib borish zarurdir.

Bundan tashqari kadrlarni o'qitish va malaksini oshirish dasturlarini ishlab

chiqish o'z navbatida sifatni oshirish malakalarini samarali hal etish, xodimlarni rag'batlantirish va motivlashtirishni ta'minlash kerak. Shuni alohida ta'kidlash joizki, ko'pgina korxonalar sifat xizmatini to'la rivojlantirishga qodir emas. Ayniqsa kichik korxonalarda bu masala ancha og'ir va bunday korxonalarda deyarli sifat bo'yicha bir muxandis menejer bo'lishi mumkin.

Zamonaviy texnik nazoratning ilmiy asosi sifatida axborot texnologik va matematik-statistik usullaridan foydalanish mumkin. Mahsulot sifatini boshqarishni ikki usulda ta'minlash mumkin: mahsulotni navlarga ajratish va texnologik aniqlikni oshirish.

Texnologik jarayonlarni boshqarish nazorat kartalari yordamida sifatdagi o'zgarish sababini aniqlash va ularni bartaraf etishni monitoring qilishdan iboratdir.

Sifatni boshqarish konsepsiyasi (Total quality management TQM) – shundan iboratki, barcha sohalarda tadqiqot to mahsulotni sotguncha va undan keyin sifatni boshqarishda tizim va uslublarni qo'llash hisoblanadi. TQM konsepsiyasi xalqaro tavsifga ega bo'lib, u mahsulot sifatini va korxonaning raqobatbardoshligini oshirishni samarali boshqarish maqsadida uslublar, vositalar, shakllarning umumiyligidir. TQM tizimi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Yangi mahsulotni tadqiq qilishdagi nazorat;
2. Mahsulot sifatini takomillashtirish va xom-ashyo materiallarining sifatini rejalashtirish;
3. Xom-ashyo va materiallarning korxonaga kirishdagi nazorati;
4. Tayyor mahsulot nazorati;
5. Mahsulot sifatini baholash;
6. Ishlab chiqarish jarayonini baholash;
7. Mahsulot sifati va ishlab chiqarish jarayoni nazorati;
8. Ayrim jarayonlar tahlili (mahsulot sifati sohasidagi maxsus tadqiqotlar);
9. Mahsulot sifati haqidagi ma'lumotlardan foydalanish;
10. Mahsulot sifati haqida ma'lumot beruvchi uskunalarni nazorati;
11. Sifatni ta'minlovchi uslublarga o'rgatish, kadrlar malakasini oshirish;
12. Kafolatlangan xizmat;

13. Sifat sohasida ishlarni muvofiqlashtirish;
14. Yetkazib beruvchilar bilan birgalikda sifat borasidagi aloqalar;
15. PDCA (Plan-do-check- action) siklini ishlatish;
16. Sifat to'garaklari ishi;
17. Inson omilidan foydalanish;
18. Sifat doirasidagi ishlarni 'funksiyalar orasida' usuli bilan olib borish;
19. Milliy sifat korxonalarida ishtirok etish;
20. Sifat siyosatini ishlab chiqish;
21. Moliyaviy foliyatda xizmatchilarning qatnashuvi;
22. Sifat madaniyati tuzulishida olib borilgan chora-tadbirlar
23. Boshqaruv kadrlarni sifat faolyatini boshqarishda tayyorlash;
24. Sifat faoliyati doirasida ma'suliyatni oshirish.

Sifatni umumboshqarish – bu nazariy qo'llanma emas, balki sifatni oshirish jarayonini boshqarish texnologiyasi 3 qismdan iborat:

1. Bazali tizim;
2. Texnik ta'minot tizimi;
3. Sifatning umumboshqaruvini rivojlantirish va takomillashtirish tizimi.

Bazali tizim – tadqiqot va tahlil qilish uchun qo'llanadigan vositadir. Ular umuman olingan matematik apparat va nazorat qilishning statistic usullaridan foydalanishga asoslangan. Texnik ta'minot tizimi xodimlarini texnik jihozlarni ishlatish va undan to'g'ri foydalanishni o'rgatish usullari va dasturlaridir. TQMni rivojlantirish va takomillashtirish tamoyillari va mohiyati o'zida ilmiy yondashuvlar bozor munosabatlari amal qilishining iqtisodiy qonunlarini, tashkil etish qonunlarini sifatni boshqarish strukturasi hamda bozor sharoitiga qarab moslashishini aks ettiradi.

Sifatning umumboshqaruvi maqsadi mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish hisoblanadi.

TQM samaradorligi quyidagi 3ta asosiy shartlarga bog'liq bo'ladi.

1. Yuqori lavozimdagi shaxs korxonada sifatni oshirish borasida qa'tiyatliligi;
2. Investitsiyalar texnikaga emas, balki odamlarga xizmat qiladi;
3. Tashkiliy tizimini aynan TQM da shakllanadi yoki uning asosida tashkil topadi.

Korxonaga o'zaro bir-biriga bog'liq unsurlardan iborat tizim nuqtai nazaridan qarash zarur tashkiliy unsurlari hamda tashkilotning tashqi muhiti bir biriiga juda bog'liqligi tufayli muommolar ososn va tez hal etiladi. Boshqa tashkiliy muommolar kabi kelajakda unumdorlikni oshirish muommosi ham kompleks yondashuvni talab qiladi. Unumdorlikka ham tashqi muhitning, ham tizim o'zgarish jarayonining turli omillari ta'sir etadi.

Hozirgi paytda ko'pchilik tadbirkorlar darhol foyda olishga intilish noto'g'riligini va uzoq istiqbolni hisobga olish zarurligini tushunib yetdilar. Unumdorlikning istiqbolga mo'ljallangan kompleks rejalarini qisqa muddat bilan mustahkamlash zarur.

Bu bosqich mahsulot sifatni takomillashtirishda tovarning raqobatbardoshligi darajasini oshirishga zaruriyat paydo bo'ladi. Tovarning raqobatbardoshlik darajasini oshirish bozorni takomillashtirish, marketingni takomillashtirish, tovarni takomillashtirish orqali erishiladi.

Jamoani ijtimoiy rivojlantirishning kompleks dasturi masalasi shu jumladan atrof-muhit ekologiyasi masalalari birinchi o'ringa chiqadi. Boshqaruv qarorlarini qabul qilishda dasturi masalasi, rahbar xodimlar va mutaxassislarining ma'suliyati ortadi. Bu ishlab chiqarish menejmentiga qator o'zgartirishlar kiritishni talab etadi.

Kompleks sifat ko'rsatkichlari esa ularning bir necha xususiyatlarini o'zida mujassamlashtirgandir. Masalan, meva va sabzavotlarning tashqi ko'rinishi, ularning rangi, pishgan pishmaganligi, shakli, o'lchamlari, shikastlanganligi yoki shikastlanmaganligi kabi bir nech xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Mahsulotlarning sifat darajasini aniq ifodalash uchun kompleks sifat ko'rsatkichlarini aniqlash zarur.

Mamlakatimizda sifatni boshqarishning kompleks tizimi tartibi va tarmoq tartibi mavjud bo'lib, ular mahsulot sifatini yaxshilashga qaratilgandir.

3.3 AQSH va Yaponiya firmalaridagi sifatni boshqarish tizimi tajribasidan foydalanish.

Zamonaviy sifat menejmenti sifatni boshqarish hamda konsultantlar dasturlari bo'yicha xorijiy korporatsiyalar bajargan tadqiqotlar natijalariga asoslangan. Bu

‘XYULETT – Pakkard’ kabi mashhur korporatsiyalar tajribasidir. 1980-yillarda bu qator boshqa firmalar siyosatiga F.B.Kresbi, U.E.Demping, A.B.Feygenbaum, K.Isoqova, J.M.Djuran ishlanmalari ta’sir qilgan.

Yetakchi firmalar faoliyatining asoslari quyidagilar bo’lib keldilar:

- Oliy bo’g’in rahbarlari manfaatdorligi;
- Ish sifatini yaxshilash bo’yicha kengash tashkil qilish;
- Barcha rahbarlar tarkibini ishni yaxshilash jarayoniga jalb qilish;
- Jamoa ishtirokini ta’minlash;
- Individual ishtirokni ta’minlash;
- Tizimlarni takomillashtiruvchi guruhlar yaratish;
- Ta’minlovchilarni to’laroq jalb qilish;
- Bajarish tizimlari ishlash sifatini boshqarish tizimlari ishlash sifatini taxminlash;
- Ishni yaxshilashning qisqa muddatli rejalari va uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqarish va amalga oshirish;
- Xizmatlarni tan olish tizimini yaratish;

Ayniqsa, boshqarish tizimlar ishlash sifatini ta’minlash yo’nalishiga to’xtalib o’tish kerak.

Sifatni boshqarish bo’yicha konsultantlar sifat va ishonchlilikni boshqaruvchi xizmatlar va xarakat va resurslarni muommolarni aniqlash va xatolarni to’g’rilishga yo’naltirilganlarga e’tibor berishgan.

Standartlashtirish sohasida ham holat shunday, ya’ni standartlarni turli mavqega ega yuzlab tashkilotlar ishlab chiqadi, shuning uchun mavjud sertifikatsiyalash tizimlari uchun umumiy me’zonlar yaratish bo’yicha xarakat qilinmoqda. Shu maqsadda sinov laboratoriyalarini appreditatsiyasi milliy tizimi yaratilgan va sertifikatsiyalash tizimlarini ro’yhatga olish tizimini yaratilmoqda.

AQSHda sertifikatlashtirish milliy miqyosda ham xalqaro miqyosda ham mahsulot sifatining kafolati bo’lib xizmat qiladi. Bu mamlakatda sertifikatsiyalashtirish majburiyligi haqidagi qonun amalda. Sertifikatsiyalashtirishning zaruriyati esa ishlab chiqaruvchi korxonalar ishlab

chiqarayotgan mahsulotning yuqori darajada raqobatbardoshligini ta'minlashga erishishni talab qiladi.

AQShda sug'urta kompaniyalar milliy laboratoriyasi amerika gaz sanoati korxonalar laboratoriyasi, Nebraska shtatidagi qishloq xo'jaligi texnikasini butlash markazi qoshida yaratilgan sertifikatsiyalashtirish tizimlari katta obro'ga ega. Ular bilan bir qatorda 2000dan ortiq tijorat sinov laboratoriyalari mahsulotning keng assortimentini standart talablariga muvofiqligini sinash bo'yicha o'z xizmatlarini taklif qiladilar.

Sertifikatlashtirish amalga oshiriladigan standartlar sifatida Amerika standartlar instituti UL standartlari yong'indan saqlash milliy assotsatsiyasi standartlari va boshqalar xizmat qiladi. Bu odatda AQSH me'yoriy hujjatlari hisobga olmagan xalqaro standartlar va boshqa mamlakatlarning standartlari sertifikatsiya o'rnatish o'tkazish uchunqabul qilinmaydi. Yaxshi import qilinadigan mahsulotning ma'lum diskriminatsiyasi mavjud.

Yaponiyadagi sifatni boshqarish tizimlari.

Yaponiyada 1949-yilda mamlakat olimlar va muxandislari uyushmasi qoshida sifatni nazorat qilish muommosi o'rganish bo'yicha maxsus guruh tashkil qilingan.

Ishlab chiqarilayotgan mahsulot sifatini ta'minlash asosiy tamoyillari quyidagilardir:

- Korxonalar barcha bo'linmalari va hamma xodimlari ishtirok etadigan mahsulot sifatining to'la nazorati;
- Sanoat tarmoqlar bo'yicha mahsulot sifatini nazorati sohasida o'qitish;
- Sifat to'garaklari faoliyati;
- Sifat nazoratining statistic usullarini qo'llash;
- Sifat g'oyalarini targ'ibot qilish bo'yicha milliy kompaniya

Sifat muommolariga bunday fundamental yondashishda Yaponiyada sertifikatlashtirish yapon tovarlarining yuqori sifat darajasini ta'minlash va jahon bozorida ular raqobatbardoshligini oshirish vositasi sifatida ko'riladi.

Sanoat standartlashtirish qonuniga binoan mahsulotni yapon industrial standartlari JIS talablariga muvofiqligi belgisi bilantamg'alach ko'rsatilgan. U mamlakatda sanoat standartlarini ommalashtirish samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi hamda firmalar darajasida sifat nazorat usullari tarqalishiga ko'maklashadi'

JIS belgisidan foydalanish huquqini sanoatning tegishli tarmoqlar vazirlari beradi. Muvofiqlik belgisi 2 shaklda bo'ladi:

'A' va 'B' shakllari, ular mahsulot texnologik jarayonlar milliy standartlariga muvofiqligini belgilash uchun qo'llanadi. Hukumat JIS belgisi bilan tamg'alangan mahsulot va texnologik jarayonlar sifatini kafolatlaydi.

19800-yilgacha xorijiy ishlab chiqaruvchilarga JIS belgisini qo'llash man etilar edi. Keyinchalik xorijiy yetkazib beruvchilar yapon ishlab chiqaruvchilari bilan bir qatorda sertifikatlashtirish protsedurasida qatnashish huquqiga ega bo'ldilar. Ko'rib chiqilgan muvofiqlik belgisi JIS bilan bir qatorda Yaponiyada ishlov berilgan oziq-ovqatlar qishloq xo'jalik va baliq mahsulotlari uchun JIS belgisi ta'sis qilingan. U ozoq-ovqat, qishloq xo'jalik va o'rmon mahsulotlarini standartlashtirish va tegishli ravishda tamg'alah bo'yicha qonun asosida kiritilgan.

Sertifikatlashtirish tizimlari yapon sanoatining barcha tarmoqlari:

Mashinasozlik, elektrotexnika, kimyo sanoati va boshqalarni qamrab oladi. 1983-yil martida Yapon va xorijiy korxonalariga tegishli ravishda tamg'alangan mahsulot chiqarish huquqini beradigan 16000 va 20000 litsenziya berilgan.

Hozirgi kunda sanoati rivojlangan mamlakatlarda sertifikatlashtirish barcha sohalarda tadbiq etilmoqda. Bu ikki omil bilan belgilanadi:

1. Iste'molchiga mahsulot sifatining barqaror darajasini ta'minlashga intilish;
2. Ichki va tashqi bozorlarda yuqori raqobatbardoshlikni ta'minlashga intilish.

Agar raqiblardan biri u ishlab chiqqan mahsulot sertifikatlashdan o'tdi boshqa radobat qiluvchi firmalar zudlik bilan o'xshash choralarni ko'rishga majbur.

Sertifikatlashtirish rivojlanayotgan mamlakatlarda ham keng tarqalgan. Milliy sertifikatlashtirish tizimlarining tashkiliy tamoyillari uchinchi tomon sertifikatlashtirish tamoyillariga mos keladi.

Yaponiya menejmenti dunyoda o'z o'rnini topgan, mashxur yapon boshqaruv usullari qatorida inson omilini aktivlashtirish va shu jumladan 'sifat to'garaklari' biz ucgu alohida e'tiborga sazovardir.

Yaponiyada sifatni ta'minlash quyidagi yo'nalishlar bo'yicha rivojlanmoqda:

1. Nazoratga asoslangan sifatni ta'minlash;
2. Ishlab chiqarish jarayonini boshqarishga asoslangan sifatni boshqarish;

3. Asosiy e'tiborni yangi xildagi mahsulotlarni ishlab chiqishga qaratilgan sifatni boshqarish.

G'arbda asosiy e'tibor nazoratni kuchaytirish orqali sifatni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, maxsus tashkil qilinib, ularga keng huquqlar berilgan, shuning uchun ishlab chiqarish xodimlari orasida nazoratchilar salmog'i juda yuqori. Yaponiyada esa nazoratchilar 5%ni, ba'zi bir firmalarda esa 1%gacha tashkil qiladi. Asosiy e'tibor o'z nazoratiga qaratilgan, sifatni nazorat qilish bo'limi yoki texnik nazoratni boshqarish bilan shug'ullangan. Ammo nazoratchilar ortiqcha xodimlar bo'lib, firmadagi umumiy mehnat unumdorligini pasaytirish, chunki ular hech narsa ishlab chiqarmaydilar. Hozirgi vaqtda Yaponiyada esa ishlab chiqarishning har bir bo'g'ini sifatni ta'minlashga javob beradi va texnika nazorati bo'limining burchi mahsulotni iste'molchi yoki rahbar sifatida tekshiradilar.

Mahsulot sifatini yaxshilashda zarur va muhim omillardan biri sifat to'garaklari (guruhlarining) faoliyatidir. Sifat guruhlari ishchilar, muhandislar va xizmatchilardan tashkil topgan ixtiyoriy jamoayig'ilmalaridir, ularning soni va tarkibi ishlab chiqarishning ehtiyojlaridan va aniq ish sharoitlaridan kelib chiqadi.

Sifat to'garagi – ko'ngilli ravishda sifatni boshqarish muammolari bilan shug'ullanuvchi bir sex yoki bo'limda birga ishlayotgan ishchi va xodimlardan tashkil topgan kichik guruhdir. Sifat to'garaklari sifatni boshqarish faoliyatida doimiy ravishda ishlab, to'garak a'zolarining bilim va mahoratlarini o'sishiga va sifatni boshqarish usullarini qo'llagan holda o'z ish joylarida ishlab chiqish jarayonlarini mukammallashtirishni ta'minlaydi.

Sifat to'garak (guruh) larining asosiy maqsadlari va vazifalari:

- Samarali boshqaruv uchun qo'shimcha imkoniyatlarni ishlab chiqish;
- Kompaniya xodimlarini mehnat intizomini darajasini ko'tarish va mehnat jamoasining har bir a'zosi ishlab chiqarish kamchiliklariga va sifatga o'zining ongli munosabati oshishini ta'minlaydigan muhit yaratish.

Sifat to'garaklari oldida turgan vazifalarni hal etishda quyidagi orinsiplarni qo'llash kerak bo'ladi:

- Ko'ngillilik;

- Har kim o'z ustida ishlashi (o'qishi, o'rganishi, malakasini oshirishi);
- Guruh bo'lib faoliyat yuritishi;
- Barcha xodimlarni sifat to'garagiga aktiv ishtirok etishi;
- Sifatni boshqarish usullarini amalda qo'llash;
- Ish joyi bilan o'zaro aloqada bo'lish;
- Faollik bilan doimiy ishlash;
- To'garak a'zolarining o'zaro malakasini oshishga, o'rganishga, o'qishga yordam berish;
- Ijodiy izlanuvchanlik va yaratuvchanlik muhitini yaratish;
- Mahsulot sifatini oshirishning muhimligini va shu sohadagi masalalarni hal qilish zarurligini tushuna bilish.

Sifat to'garaklari faoliyatining asosiy g'oyalari:

- Sifat guruhlari korxonada faoliyatining yaxshilanishi va rivojiga katta xissa qo'shadilar;
- Sifat guruhlari xodimlar orasidagi munosabatlarni samimiyligini oshirib o'zaro hurmat va o'z-o'zini qadrlash his-tuyg'ularini oshirishga va ish joylarida sog'lom, ijodiy va do'stona muhit yaratishga imkon yaratadi;
- Sifat guruhlari xodimlarning qobiliyatlarini har tomonlama rivojlanishiga dunyoqarashning kengayishiga va ijodiy qobiliyatlarining rivojlanishiga sharoitlar yaratadi.

Yaponiya davlati dunyodagi rivojlangan mamlakatlar ichida ajralib turadi. Bu ish sifat to'garagiga alohida e'tibor bilan qaraydi. 60-yillar boshida Yaponiyada birinchi marta sifat to'garagi vujudga keldi. Buning sababi bor albatta.

Yaponiya joylashishiga qarab aholisi zich yashaydigan geografiik ob'ekt bo'lib uning yer osti boyliklariga deyarli ega emas. Terriytoriyasining taxminan 70%i texniklarni tashkil etgan bo'lib sanoatning rivojlanishida o'zining xom-ashyosiga xarid bog'lashi o'rinsiz bo'lar edi. Bu holda Yaponiya o'z xalqini oziq-ovqat bilan ta'minlay olmas sanoatni esa turli darajada rivojlantirolmasdi. Sanoat va energetika uchun tashqaridan keltiradigan xom-ashyo tilla, qimmatbaho toshlar va eksport mahsulotlari bilan tanish mumkin edi.

Yaponiya uchun tanlov yo'q: na tilla, na qimmatbaho tosh uning yerosti boyliklarida mavjud edi. Demak eksport, bundan boshqa yo'li yo'q.

Xullas, Yaponiya og'ir sharoitlarga bardosh beroladigan sifatli mahsulotlar ishlab chiqarishga butun bilim va zakovatini sarflashiga to'g'ri keldi. Shuning uchun oxirgi vaqtda Yaponiya dunyo eksportidagi mahsulotlarning ko'p xildan ortiq shaxsiy xiliga yetakchilik qilmoqda.

Bularga dastgohlar, optika asboblari, radio priomniklar, fotoapparatlar yengil va yuk tashuvchi avtomobillar, televizorlar, videomagnitafonlar, texnika mahsulotlari, soatlar, g'ildiraklar, su'niy toladan bo'lgan matolar va boshqalar kiradi.

Yaponiyada sifat to'garaklarini paydo bo'lishi va taraqqiyoti.

AQSHdagi sifatni ta'minlash ko'lamini yetuk olimlardan biri Nyu York universitetining yetuk professori E.Deming faoliyati tomonidan Yaponiya firmalarining yuqori rahbariyatlari uchun tashkil etilgan o'quv kurslaridan so'ng sifat nazorati boshqaruv ko'lamiga yoyildi va shundan so'ng Yaponiya sifat nazorati firmasi o'z uslubini topdi va 1954-yilda jahonda birinchi o'ringa chiqdi.

Yaponiya olimlar va muhandislar uyushmasi ittifoqi tomonidan Yaponiyaga 1950-yilda taklif etilgan sifat nazoratini statistik usullarini birinchilardan ishlab chiqqan E. Deming tomonidan hamma sohadagi injenerkar uchun tashkil etilib 8 kunlik o'qitilgan leksiyalar ham shular jumlasidandir. 1961-yildan boshlab Yaponiya tashkilotlarida sifat nazoratini ro'yobga ciqarish uchun bo'limlar tuzila boshlandi va javobgar shaxslar belgilandi. Keying qadam sifat nazoratini shunday formasiga o'tish bo'ldiki, bundan nafaqat ishlab chiqaruvchining balki iste'molchini qondirishdir umumsifat nazoratidir. Shunday qilib sifatni ko'tarish bir vaqtda bozorda raqobatbardosh mahsulotni tannarxini tushirib belgilash Yaponiya firmalarini asosiy ishlab chiqarish maqsadi bo'lib keldi.

Yuqori sifatli mahsulotni ta'minlab beruvchi ishlab chiqarishni tashkil qilishni Yapon menejerlari malakali mehnat zaxiralari (resurs) yetishmovchiligi muammosiga duch kelishdi, mahsulotni sifati ularga uzliksiz bog'liuq edi.

Yaponiyada firmalar ishlab chiqarish munosabatlari va aniq maqsad asosida birlashib uyushgan jamoani tashkil etadi. Firmaning miqyosidan kelib chiqqan holda firmani tashkil etish ierarxik tuzilish orqali ifodalanadi.

Shunday qilib sifat nazorati to'garaklari yoki sifat to'garaklari ro'yobga chiqdi. Natijada Yaponiyadagi voqealar quyidagicha rivojlandi:

- 1967-yil iyun oyida 10000 ga yaqin shunday to'garaklar qayd qilingan bo'lsa;
- 1969-yilda bu raqam 1967-yilga nisbatan ancha ko'pni tashkil qildi;
- 1979-yilning iyun oyida esa 100000 ni tashkil qildi;
- 1987-yil mart oyida sifat to'garaklari soni 50000 ni tashkil qilib bu ko'rsatkich har yili 10000 ga oshib bormoqda;

Uning qatnashchilarining soni esa milliondan oshib ketdi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, Yaponiyadagi to'garaklar o'z oldiga ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish hisobiga mahsulot sifatini tubdan oshirishni maqsad qilishgan.

Yaponiya usulining yana bir xarakterli tarafi to'garaklarning ishlarini muntazam ravishda olimlar va muxandislar ittifoqi tomonidan kuzatladi, o'rganiladi va tahlil qilib boriladi.

Hozirgi vaqtda sifat to'garaklari AQSH da, Yevropa mamlakatlarida hamda Xitoy Xalq Respublikasida ham faol ishlab turibdi.

Yaponiyadagi sifat to'garaklarining keng yoyilishi va ular faoliyatidagi yutuqlarning negizi tashkilotlarning faoliyati tashkil topishi va ishlab chiqarish madaniyatining o'ziga xos milliyligidadir.

Yaponiyadagi zamonaviy tashkilot madaniyati 2-jahon urushidan so'ng tus oldi. Uning o'ziga xoslik tomonlaridan biri ishchi xizmatchilarni umrbod ishga yollash tizimi mavjudligida, bu esa ularga kelajakka ishoncha borlik kafolatini beradi. Firmaning asosiy maqsadi va vazifalari barcha xodimlarning tushunchasiga to'liq yetkaziladi. Ular bu maqsad va vazifalarni to'liq tushungan holda shaxsiy maqsad va vazifalar deb qabul qilinadi.

Yaponiya ishlab chiqarish tizimi dunyodagi boshqa davlatlarda yo'q lekin, yaponcha ishlaymiz degan harakat hatto AQSh da ham bor. Biz ham yapon menejerlarini tajribalarini yaxshi o'rganib o'zlashtirishimiz kerak.

Yaponiyada turli xil ixtiyoriy belgilar amal qiladi. Bu belgilarni assotsatsiyalarni va boshqa jamiyatlar tovarlarning ma'lum bir taraflariga javob berish to'g'risidagi iste'molchilarni ta'minlaydi. Bu belgilar oziq-ovqat tovarlar uchun alohida

xususiyatga ega. Shunday qilib, shuni ta'kidlash kerakki Yaponiya bozoriga kirish uchun eksporterlar Yaponiyada amal qiluvchi standartlar va qoida talablaridan sinov natijalariga bo'lgan talablardan xabardor bo'lishga. Buning uchun Yaponiyadagi hamkorni to'g'ri tanlash lozim. Agarda hamkorni to'g'ri tanlamasa, tovarni bozorga siljitish mumkin emas. Xorijiy tovar yetkazib beruvchilar Yapon bozoriga turli xil yo'llar bilan kirmoqchi bo'lishadi. Yoki ichki bozorni himoya qiluvchi qattiq to'siqlarni sertifikatlashtirishni tadbirlarni ko'rishadi.

Xulosa.

Mamlakat iqtisodiyotining bozor munosabatlariga o'tishi jahon iqtisodiy jarayonlarida qo'llanadigan ishlab chiqarish xo'jalik va tijorat usullari alohida o'rin egallaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat muhitini mavjudligi sifat va uni boshqarish muammolariga katta ahamiyat berishga majbur qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning 'Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish – barcha demokratik yangilanish va iqtisodiy islohotlarimizning pirovard maqsadidir ' nomli asarlarida 2007-yilda amalga oshirilgan eng ustuvor yo'nalishlar haqida to'xtalib o'tar ekanlar 'Birinch navbatda ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlarimiz negizida yalpi ichki mahsulotning yuqori sur'atlar bilan o'sishi an'anaviy xom-ashyo tarmoqlarni hisobidan emas, jahon bozoridagi qulay konyenkтура va ayrim xom-ashyo turlari hamda materiallar narxining yuqoriligi hisobidan emas, balki birinchi navbatda raqobatga bardoshligi sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish hamda zamonaviy xizmat ko'rsatish sohalarini jadal rivojlantirishni belgilab beradigan jiddiy tarkibiy o'zgarishlar va ishlab chiqarish samaradorligini belgilab oshirish evaziga ta'minlanmoqda' - ,degan edilar.

Menejerlar borgan sari sifatning ahamiyatini tan olmoqdalar. Lekin ularning kuchliligi uni kompaniya nuqtai nazaridan o'lchaydi va aniqlaydi. Ob'ektiv va qabul qilinayotgan sifatlar o'rtasidagi bo'linishning kamayishi kompaniya sifatga iste'mol nazari bilan qarashini talab qiladi. Shuningdek kompaniyalar uchun turli tovar kategoriyalariga tegishli tovarlar xaridorlarini ko'proq qiziqtiruvchi sifatning abstrakt o'lchamlarini aniqlovchi tadqiqotlar o'tkazish foydalidir.

Korxonalar bozor talablarini o'rgangan holda iste'molchilar ehtiyojlarini qondirib foydalanishda zaruriy samarani ta'minlaydigan mahsulotlar chiqarishlari kerak. Iste'molchilar yaxshi sifatli chiroyli mahsulot olishga harakat qiladi. Shu sababli sifatni korxonalar sifat darajasi oshib borganda mahsulot ishlab chiqarish uchunqilinayotgan harajatlar boshida sekin oshadi. Chunki ishlab chiqarish berilgan talablarni osonlik bilan bajaradi. Keyinchalik sifat darajasi o'sishi bilan harajatlar oshib ketadi. Oxiri shunday chegaraga yetib boradilarki harajatlar cheksizlikka intiladi.

Har bir korxonaning asosiy vazifasini tashkil etish ishlab chiqarilgan mahsulot sifati hisoblanadi. Korxonaning muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishi, ko'rsatayotgan xizmat yoki ishlab chiqarish mahsuloti bilan asoslanadi. Ular :

1. Aniq belgilangan ehtiyojlarni javob beradi. Foydalanish yoki mo'ljallangan bosqichlar ;
2. Iste'molchilar talabini qondirish;
3. Foydalanilayotgan standart va texnik shartlarga mos kelish;
4. Harakatdagi qonunlar va boshqa talablarga mos kelishi;
5. Iste'molchiga raqobatbardosh bahoda taklif etish;
6. Foyda olishga qaratilishi va boshqalar.

Haqiqiy sifatli mahsulot turli to'siq va ko'ngilsizlikka uchramaydi.

Takliflar.

Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish juda ham dolzarb masala va korxonalar imidji, iqtisodiy faoliyati uchun kerakli jarayon hisoblanadi.

Ishlab chiqarish korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish yuzasidan quyidagi takliflarni bermoqchiman.

Avvalo sifatli mahsulot ishlab chiqarish uchun sifatli xom-ashyo kerak. Shuning ta'minotchilar bilan shartnoma ishini sifatli xom-ashyolarni adashmay, tanlay bila oladigan malakali mutaxassisga topshirish kerak.

Sifatli tovar ishlab chiqarish uchun ishchi-xodimlarning o'zlari ham tajribali bo'lishlari kerak va o'z ustida muntazam ishlashlari, malakalarini mutassil oshirib borishlari kerak.

Sifatli tovar ishlab chiqarish uchun faqatgina xom-ashyo, tajribali ishchilarning o'zi yetarli emas, balki ishlab chiqarish vositalari ham sifatli bo'lishi kerak, ya'ni zamon talablariga javob beradigan, davlat standartlari asosida ishlaydigan bo'lishi kerak.

Shuning uchun ishlab chiqarish korxonalarini fan-texnika yangiliklaridan foydalanib, ishlab chiqarish vositalarini iloji boricha takomillashtirib turishlari kerak. Ana shunda mahsulot ishlab chiqariladi.

Taklif darajasining talab darajasidan ortib ketishi, xaridorlar uchun raqobat kurashining olib borilishi korxonalar ishlab chiqarayotgan mahsulotni baholay olish imkonini beruvchi ob'ektiv ko'rsatkichlarni ishlab chiqishni zaruriyati kelib chiqadi. Bunda shartnomada amal qiladigan barcha muddatlar davomida tayyorlanayotgan va yetkazib berilayotgan mahsulotlarning sifat darajasi barqaror, muqarrar bo'lishi kerak. Ishlab chiqarish korxonada xalqaro standartlarga muvofiq keluvchi sifat tizimining mavjud bo'lishi barqarorlik kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Sifat tizimida sertifikatning mavjud bo'lishi bozorda raqobatni saqlashning zaruriy sharti bo'ib hisoblanadi, u o'zida:

1. Ishlab chiqarishni boshqarish bilan bog'liq muammolarning mavjud emasligi;
2. Korxonalar ishlab chiqarayotgan mahsulotlarga buyurtmachilar tomonidan bildirilayotgan shikoyatlar sonining ko'p emasligi;

3. Xaridorlar mol yetkazib beruvchining sifatni boshqarish tizimidan qoniqish hosil qilish;
4. Xaridorlar mavjud sifatni boshqarish tizimi to'g'risidagi hujjatlarni talab qilishi;
5. Xaridor mol yetkazib beruvchida sifatni boshqarish tizimining mavjudligi shaxsan o'zi tekshirishi va baholay olishini;
6. Xaridor korxonada sifatni boshqarish tizimini sertifikatlagan organ sertifikatini so'rash orqali buyurtmachi mol yetkazib beruvchining sifatli boshqarish tizimining baholashda yuqoridagi variantlaridan foydalanishi mumkin.

Avvalo axborot tizimini qayta qurish va hozirgi zamon tashkiliy va hisoblash texnikasidan keng foydalanish yo'li bilan ta'minlash zarur. Boshqaruv ishlarini mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish, ish joylarini tashkil etish va ularga xizmat ko'rsatish, ish vaqtidan tejamli foydalanish katta ahamiyat kasb etad.

